

RS Global

INTERNATIONAL

SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

**SOCIAL AND ECONOMIC
ASPECTS OF EDUCATION
in Modern Society**

**Proceedings of the
XIII International Scientific and
Practical Conference**

**Social and Economic Aspects
of Education in Modern
Society**

**Vol.2, May 25, 2019,
Warsaw, Poland**

Copies may be made only from legally acquired originals.
A single copy of one article per issue may be downloaded for personal use (non-commercial research or private study). Downloading or printing multiple copies is not permitted. Electronic Storage or Usage Permission of the Publisher is required to store or use electronically any material contained in this work, including any chapter or part of a chapter. Permission of the Publisher is required for all other derivative works, including compilations and translations. Except as outlined above, no part of this work may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted in any form or by any means without prior written permission of the Publisher.

ISBN 978-83-954081-2-0

© RS Global Sp. z O.O.;
© The Authors

**RS Global Sp. z O.O.
Warsaw, Poland
2019**

Founder:
RS Global Sp. z O.O.,

Research and Scientific
Group
Warsaw, Poland

**Publisher Office's
address:**

Dolna 17, lok. A_02
Warsaw, Poland,
00-773

E-mail:
rsglobal.poland@gmail.com

The authors are fully responsible for the facts mentioned in the articles. The opinions of the authors may not always coincide with the editorial boards point of view and impose no obligations on it.

CONTENTS

PEDAGOGY

Бахмат Н. В. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	3
Айтбаева К. С., Сарсенбаева Б. Г. АРНАЙЫ ӘЛЕУМЕТТІК ОРТАЛЫҚТАРДА ЖҰМЫС ІСТЕЙТІН, КӘСІПТІК ҚЫЗМЕТКЕ ӘСЕР ЕТЕТІН ПЕДАГОГТАРДЫҢ ТҮЛҒАЛЫҚ СИПАТТАМАЛАРЫ.....	7
Карпузова І. В., Бурсова С. С. ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	10
Макаренко С. І. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБґРУНТУВАННЯ ОСНОВ ОСВІТНЬОГО КОНСАЛТИНГУ ЯК АКТУАЛЬНОЇ ФОРМИ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО СУПРОВОДУ.....	15
Мамедова Егана Израил О НЕКОТОРЫХ ЭФФЕКТИВНЫХ МЕТОДАХ ОБУЧЕНИЯ РУССКОМУ ЯЗЫКУ КАК ИНОСТРАННОМУ.....	21

PSYCHOLOGY

Overchuk Viktoriya PSYCHOLOGICAL MEANINGS OF DEVIANT BEHAVIOR IN TRANSFORMATION OF FUNCTIONS OF SOCIETY CONDITIONS.....	24
Матохнюк Л. О., Вальчук О. А., Дем'янюк К. Д. НЕГАТИВНИЙ ВПЛИВ КОМП'ЮТЕРА НА ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ.....	27
Сорока О. М. ВИКОРИСТАННЯ КОГНІТИВНО-АНАЛІТИЧНИХ ТЕХНІК ПІД ЧАС РЕЖИМУ ВІДПОЧИНКУ МОРСЬКИХ ФАХІВЦІВ ПІД ЧАС ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ.....	33

SOCIOLOGY

Олена Федорова, Катерина Варуха, Олександр Волобуєв СОЦІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ДОСВІДУ НАДАННЯ КОМПЛЕКСНОЇ ФАХОВОЇ (В ТОМУ ЧИСЛІ Й СУДОВО-МЕДИЧНОЇ) ДОПОМОГИ МАЙДАНІВЦЯМ У 2014 р.	37
Beknazarova Saida Safibullaevna, Iqbalova Mahbuba Xamidulla qizi PROCESS OF AUTOMATION OF DIAGNOSTIC METHODS IN ICT REHABILITATION OF FAMILIES.....	42

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

д.п.н., професор **Бахмат Н. В.**

Україна, м. Кам'янець-Подільський, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Abstract. The article is devoted to the actual problem of the present – the preparation of the future teacher of elementary school in the conditions of modernization of the education system. The main work directions of the scientific and pedagogical staff in higher education institutions are solving a complex of methodological, psychological, pedagogical and methodological problems that are directly formed and solved by attracting applicants to practical pedagogical activities aimed at increasing their readiness for professional activity. The degree of contribution to the education of the future generation – Ukrainian citizens – specialists in the field of politics, economics, engineering, construction, etc. depends on their level of preparedness.

The level of the professional competence formation is directly dependent on the methodical system of teaching pedagogy of future teachers of elementary school in institutions of higher education, that is, it should provide solutions to the traditional triad of questions: why study pedagogy (the purpose of teaching pedagogy); what exactly should be studied (content of training); how to teach pedagogy (means, methods, organizational forms of study, conditions). At the same time, there is a possibility and expediency of forming the relationship of pedagogy and information technology in order to achieve the indicated results.

Keywords: new Ukrainian school, methodical system of teaching pedagogy, pedagogical competencies, innovative integrated IT environment.

Вступ. В умовах реформування освіти потрібно досліджувати сучасні проблеми, особливості та потреби педагога, його готовності до реалізації концепції «Нова українська школа», що стосуються змін у системі професійно-педагогічної освіти. Від цього залежить, наскільки вчитель буде здатен здійснювати виробничу діяльність та освітню реформу.

Тому сформованість вимог до сучасного вчителя початкової школи зумовлює необхідність перегляду традиційних поглядів на зміст педагогічної підготовки та пошуку її використання інноваційних шляхів його становлення в галузі професійної діяльності.

В останні роки професійно-педагогічну підготовку вчителів початкової школи необхідно своєчасно вдосконалювати та відповідно коригувати, оскільки саме педагога в галузі початкової освіти вважають первинним реалізатором державної політики в площині розвитку та формування майбутнього покоління. Від його професійно-педагогічної підготовки у закладах вищої освіти (ЗВО) залежить професіоналізм та якість трудової діяльності, що, в свою чергу, має вплив на формування та розвиток особистості кожного учня. Важливого значення в особистісному становленні майбутнього фахівця набуває власне професійно-педагогічна підготовка як складник усієї системи фахової підготовки.

Обґрунтуванню концептуальних засад професійно-педагогічної підготовки вчителів початкової школи, формуванню їхніх педагогічних професійно значущих якостей присвячено роботи науковців: Н. Бібік, Н. Глузман, Т. Гуменникова, П. Гусак, М. Захарійчук, Л. Коваль, О. Комар, Ю. Короткова, С. Литвиненко, С. Мартиненко, О. Матвієнко, І. Пальшкова, Д. Пашенко, Л. Петухова, О. Савченко, Л. Хомич та ін.).

Аналіз праць учених показав, що основними напрямками у підготовці майбутнього вчителя є розв'язання комплексу методологічних, психологічних, педагогічних і методичних проблем, які формуються та розв'язуються через залучення здобувачів ЗВО до практичної професійно-педагогічної діяльності, спрямованої на підвищення рівня їх педагогічного готовності до професійної діяльності.

У статті розкриємо одну з важливих проблем вищої освіти – професійно-педагогічну підготовку вчителів початкової школи в умовах Нової української школи.

Результати дослідження. Загальновідомо, що початкова школа є першим щаблем у процесі отримання загальної освіти дітьми та в їхньому інтелектуальному, фізичному та соціальному розвитку. Навчання учнів молодшого шкільного віку дозволяє сформувати педагогу навички міжособистісного спілкування між дітьми, отримати перші знання про оточуюче середовище та сформувати вміння розв'язувати прикладні задачі, тобто в учнів формуються загально-навчальні навички та вміння, рівень яких часто визначає успішність подальшого навчання. На цьому етапі життя людини активно формується особистість, що, в свою чергу, підкреслює важливість отримання початкової освіти як для суспільства, так і для держави.

У всіх країнах світу навчання у початковій школі охоплює перші кілька років освіти людини. У деяких державах цей процес розпочинається у віці від 5 до 7 років і займає до семи років. Тепер у світі кількість дітей, які отримують початкову освіту, складає близько 70%. У нашій країні навчання в початковій школі є загальнодоступним і обов'язковим для всіх громадян та триває чотири роки. До початкової школи приймають дітей, яким станом на 1 вересня виповнилося 6 років та, які за результатами відповідних обстежень не мають протипоказань для систематичного навчання.

Освітніми результатами навчання і виховання у початковій школі є [5]:

- повноцінні мовленнєві, читацькі, обчислювальні та фізкультурно-рухові уміння;
- узагальнені знання про реальний світ;
- достатньо розвинені мислення, уява, пам'ять, сенсорні уміння;
- здатність до творчого самовираження;
- ціннісне ставлення до праці, мистецтва, здоров'я;
- уміння виконувати нескладні творчі завдання.

У державному стандарті початкової освіти «вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей здобувачів освіти визначено за такими освітніми галузями: мовно-літературна (українська мова та література, мови та літератури відповідних корінних народів і національних меншин, іншомовна освіта); математична; природнича; технологічна; інформатична; соціальна і здоров'язбережувальна; громадянська та історична; мистецька; фізкультурна. Компетентнісний потенціал кожної освітньої галузі забезпечує формування всіх ключових компетентностей.

Для кожної освітньої галузі визначено мету та загальні результати навчання здобувачів освіти в цілому. За ними впорядковано обов'язкові результати навчання здобувачів освіти, які є основою для їх подальшого навчання на наступних рівнях загальної середньої освіти» [3].

Отже, в останні роки у процесі економічного, технологічного, культурного та духовного розвитку України формуються підвищені вимоги до системи освіти, що встановлює і розкриває нові шляхи й можливості наукових розвідок та відкриттів. Оскільки саме через педагогічну діяльність здійснюється політика Української держави, вона має бути спрямованою на укріплення та підвищення інтелектуального і духовного потенціалу нації, розростання вітчизняної науки, збереження і формування культурного спадку. Ключова роль тут відводиться педагогам, зокрема, вчителям початкової школи – їм довіряється важлива місія освіти майбутнього покоління на початковому етапі зазначеного процесу.

Адже, „загальне падіння духовності й моральності, втрата позитивних ціннісних орієнтацій, падіння престижу педагогічної професії, відсутність автономності сфери освіти від інших соціальних інститутів, високий ступінь індивідуалізації праці педагогів, відсутність чіткої регламентації педагогічної діяльності – все це не може не позначитися на моральному вигляді конкретних педагогічних працівників як членів соціуму. Проте саме з огляду на вчинки й діяльність конкретного педагога суспільство судить про професійну групу в цілому. Педагогічна діяльність виступає як неперервний процес вирішення педагогічних завдань, що в кожному конкретному випадку стикається з неоднозначним педагогічним результатом, коли педагогу доводиться не лише постійно вирішувати проблему вибору, а також оцінювати цей вибір. Тому кожний педагог має бути готовим до самостійної творчої діяльності, постановки й розв'язання нових завдань, які не існували в досвіді минулих поколінь учителів. Сучасній освіті потрібен педагог, здатний прогресивно мислити, тобто породжувати власні змісти педагогічної діяльності в межах гуманістичної педагогіки» [1, с. 15].

Від рівня підготовленості вчителів початкової школи до професійної діяльності в умовах Нової української школи спостерігається пряма залежність ступеню їх вкладу у

формування основ навчання й виховання майбутнього покоління – громадян України – фахівців у галузі політики, економіки, інженерії, будівництва тощо.

Успіх професійно-педагогічної діяльності вчителя початкової школи передбачає спеціальну підготовленість – сформованість знань, умінь та навичок (педагогічних компетентностей), які спрямовані на здійснення професійних функцій в зазначених вище напрямках.

Рівнем сформованості педагогічних компетентностей вчителя початкової школи визначається рівень його кваліфікації, який дозволить успішно вирішувати професійно-педагогічні професійні завдання.

Поняття „компетентність” будемо використовувати як „...набуту в процесі навчання інтегровану здатність особистості, що складається із знань, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці” [2].

Зазначимо, що основною метою професійно-педагогічної підготовки вчителя початкової школи у ЗВО є підготовка його до здійснення фахової діяльності через надання знань, формування системи ціннісних мотивів, навичок, особистісно значущих якостей і умінь здійснювати рефлексію, тобто – формування педагогічних компетентностей.

Вважаємо, що рівень їх сформованості знаходиться у прямій залежності від методичної системи навчання педагогіки майбутніх учителів початкової школи у ЗВО:

- поставлених цілей навчання;
- сформованого змісту навчання;
- методів, які використовуються в навчанні;
- засобів, які використовуються в навчанні;
- організаційних форм.

Освітній процес у ЗВО для педагогів у галузі початкової освіти забезпечує можливість [4]:

- здобуття знань, умінь і навичок у гуманітарній, соціальній, науково-природничій і технічній сферах;
- інтелектуального, морального, духовного, естетичного і фізичного розвитку, що сприяє формуванню знаючої, вмілої та вихованої особистості.

Відповідно до загальних цілей, курс навчання педагогіки вчителів початкової школи у ЗВО повинен спрямовуватися на розв’язування таких основних завдань:

1. Визначити та обґрунтувати мету: досягнення найближчих і віддалених цілей його професійно-педагогічної діяльності.

2. Розробити найбільш раціональні методи і організаційні форми навчання, спрямовані на досягнення поставленої мети.

3. Розглянути та виокремити засоби навчання, розробити рекомендації щодо їх застосування у навчально-виховному процесі.

Тобто, методика навчання педагогіки вчителів початкової школи у ЗВО, повинна забезпечувати вирішення традиційної тріади запитань:

1. Навіщо вивчати педагогіку (мета навчання педагогіки)?
2. Що саме слід вивчати (зміст навчання)?
3. Як треба навчати педагогіки (засоби, методи, організаційні форми навчання, умови)?

Логічно, виникає питання про можливість та доцільність формування взаємозв’язку педагогіки та інформаційних технологій (ІТ). Тим більше, що в останні роки використання ІТ дозволяє змінити та модифікувати способи і прийоми збирання, зберігання, опрацювання, передавання, подання та використання інформації.

Дані статистичних та наукових досліджень свідчать про значний розрив між процесом педагогічного наукового пошуку та рівнем упровадження його результатів в освітній процес. На жаль, не спостерігається бажаного та очікуваного відповідно до розвитку науки та техніки, зростання якості освіти, процесу збільшення впровадження інновацій в методичну систему підготовки вчителів початкової школи.

Однією з причин вважаємо значне відставання освітнього середовища ЗВО від рівня ІТ-забезпечення та організації освітнього процесу вчителів початкової школи у вищій школі, що відповідає сучасним вимогам. ІТ у недостатній мірі є складником навчального середовища, що стримує розвиток наукових педагогічних досліджень.

Висновки. Таким чином, професійно-педагогічну підготовку вчителя початкової школи слід розглядати як цілеспрямований керований процес, який забезпечує формування

педагогічних компетентностей, сформованість його особистісних якостей, необхідних для успішного та ефективного здійснення фахової діяльності.

Як і будь-який інший процес, професійно-педагогічна підготовка має свої цілі, завдання, структуру, функції, здійснюється за певних організаційно-педагогічних умов, однією з яких є сформоване інноваційне інтегроване ІТ-середовище. Майбутній учитель повинен характеризуватися ґрунтовними знаннями про педагогіку початкової школи, сформованістю педагогічних компетентностей на основі принципів дидактики, норм та вимог, умінь здійснювати рефлексію власної діяльності.

Наголошуючи на професійно-педагогічній підготовці вчителів початкової школи як однієї з найважливіших умов модернізації сучасної загальної середньої освіти, слід зауважити, що ефективність освітнього процесу в початковій школі значною мірою залежить від особистості педагога, рівня сформованості його готовності до перманентного процесу модернізації системи освіти.

Подальшого дослідження потребують питання вдосконалення професійно-педагогічної підготовки педагога в умовах Нової української школи шляхом її спрямування на розвиток дослідницьких і професійних компетентностей, креативних здібностей особистості на основі системного впровадження ІТ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильєва М. П. Деонтологічний компонент підготовки сучасного педагога в умовах вищого навчального закладу / М. П. Васильєва // Вісник дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля Серія «Педагогіка і психологія», – 2011. – № 2 (2) 14. – С. 14-19.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти. Загальні положення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/general-secondary-education/state_standards/. – Назва з екрану.
3. Державний стандарт початкової освіти. Загальні положення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dano.dp.ua/attachments/article/303/%D0%94%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%82%20%D0%BF%D0%BE%D1%87%D0%B0%D1%82%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%97%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8.pdf>. – Назва з екрану.
4. Закон України „Про загальну середню освіту” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/651-14>. – Назва з екрану.
5. Початкова середня освіта [Електронний ресурс] / Із сайту „Національний інформаційний центр академічної мобільності ENIC UKRAINE” Система освіти / Середня освіта / Початкова середня освіта. – Режим доступу: <http://www.enic.in.ua/index.php/ua/systema-osvity/serednia-osvita/pochatkova-osvita>. – Назва з екрану.

АРНАЙЫ ӘЛЕУМЕТТІК ОРТАЛЫҚТАРДА ЖҰМЫС ІСТЕЙТІН, КӘСІПТІК ҚЫЗМЕТКЕ ӘСЕР ЕТЕТІН ПЕДАГОГТАРДЫҢ ТҰЛҒАЛЫҚ СИПАТТАМАЛАРЫ

ПМПУ, Психология кафедрасының студент-магистры *Айтбаева К. С.*

ПМПУ, Психология кафедрасының профессоры, педагогика ғылымдарының докторы

Сарсенбаева Б. Г.

Қазақстан, Павлодар

Abstract. *One of the main professionally significant qualities of the psyche of the teacher working in a special social center is emotional stability, which is manifested in how patient and persistent the teacher is in the implementation of his plans, how characteristic of his endurance and self-control even in the most adverse stressful situations, how he knows how to hold himself in the face of negative emotional influences from other people. The term "emotional stability" of the teacher's activity refers to the synthesis of the properties and qualities of the individual, allowing you to confidently and independently in different emotional conditions to carry out their professional activities. To have emotional stability in professional pedagogical activity means to be able to quickly navigate in the changed conditions of life, to find optimal solutions in complex non-standard situations and to maintain self-control. Emotional stability depends on: the ability to consciously manage their activities, create the optimal mode of operation, the ability to dose and maintain mental stress at a level that will provide optimal performance, the nature of the activity and the success of its implementation, the ability to correctly assess their strength and find the optimal style of behavior that ensures successful activity, self-confidence, stability of excitation in combination with conscious management of emotional state.*

Keywords: *special social center, emotional stability, teacher, personal qualities, professional adaptation, competence.*

Педагогикалық іс-әрекет субъектісі ретінде Педагогтің кәсіби сипаттамасы олардың жиынтығында көрінеді, өйткені мұғалім тұлға ретінде, педагогикалық іс – әрекеттің белсенді әрекет ететін субъектісі-тұтас күрделі жүйе. Бұл жүйе педагогтың кейбір жалпыланған психологиялық портреті, педагогтың жалпыланған жеке-кәсіби бейнесінің метафорикалық формасы ретінде қарастырылуы мүмкін. Бұл бейненің сипаттамасы қоғамдық санада біртіндеп бақылаулар, эмпирикалық, теориялық және эксперименталды қорытулар нәтижесінде қалыптасады. Бұл ретте олар арнайы әлеуметтік орталықта жұмыс істейтін педагогтің психологиялық портретінде неғұрлым айқын көрсетілген.

Педагогтың арнайы әлеуметтік орталығында жұмыс істейтін психикасының кәсіби маңызды сипаттамаларына мыналар жатқызылуы мүмкін: күш, тепе – теңдік, жүйке жүйесінің жоғары ұтқырлығы; бірқалыпты экстравертивтілік; эмоциялардың стеникальылығы және эмоциялық (жағымды эмоциялардың басымдылығы-қуаныш, рахат және т. б.) тұрақтылық (педагогтың невротизмінің жоғары деңгейі білім беру мекемелерінде кәсіби түрде қарсы көрсетілімдер); интеллектуалдық даму деңгейі сенсорлық-перцептивті-мнемологиялық көрсеткіштер бойынша қалыпты деңгейден төмен емес (яғни (қабылдау, есте сақтау, ойлау көрсеткіштері бойынша) және зейіннің сипаттамасы бойынша; қиял, елестету, қиялдау қабілетінің жоғары деңгейі.

Арнайы әлеуметтік орталықта жұмыс істейтін педагогтің психикасының негізгі кәсіби маңызды қасиеттерінің бірі эмоциялық тұрақтылық болып табылады, ол педагог өз ойларын жүзеге асыру кезінде қаншалықты шыдамды және табандылықпен болып табылады, ол өзіне шыдамдылық пен өзін-өзі ұстай білу қаншалықты тән, тіпті ең қолайсыз стресстік жағдайларда да, ол басқа адамдар тарапынан теріс эмоциялық әсер ету жағдайында өзін қолдарында ұстай алады. Педагог қызметінің "эмоциялық тұрақтылығы" термині өзінің кәсіби қызметін әр түрлі эмоциялық жағдайларда сенімді және дербес орындауға мүмкіндік беретін тұлғаның қасиеттері мен қасиеттерін синтездеуді білдіреді. Кәсіби педагогикалық қызметте эмоционалдық төзімділікке ие болу - бұл дегеніміз, мұндай қызмет жағдайында өмірдің өзгертілген жағдайларында тез бағдарлана білу, Күрделі стандартты емес жағдайларда оңтайлы шешім таба

білу және сонымен бірге ұстамдылық пен өзін-өзі ұстай білу. Эмоциялық тұрақтылық мыналарға байланысты: өз қызметін саналы түрде басқара білу, жұмыстың оңтайлы режимін құру, тиімді жұмыс қабілетін, қызмет сипаты мен оның орындалуының табыстылығын қамтамасыз ететін деңгейде психикалық жүктемені мөлшерлеу және ұстап тұру, өз күшін дұрыс бағалай білу және табысты қызметті, өз күшіне сенімділікті, эмоциялық жағдайды саналы басқарумен ұштастыра отырып қозу тұрақтылығына байланысты.

Арнайы әлеуметтік орталықта жұмыс істейтін педагогтың қажетті жеке (жеке-психологиялық) қасиеттеріне жатқызылуы мүмкін:

- өзін-өзі бағалау және талаптану деңгейінің барабарлығы;
- педагогтің зияткерлік белсенділігін қамтамасыз ететін үрейленудің белгілі бір оптимумы;
- мақсаттылық.

Жалпыадамзаттық мағынада бұл адамдарға (балаларға) орналасқан, жүрек, ізгілік, мұқият және шынайы адам болуы тиіс, ол әрқашан олардың әлеуметтік қорғалмағандығына байланысты және өзін балалар ретінде көре алады, олардың позициясына тұра алады.

Арнайы әлеуметтік орталықта жұмыс істейтін педагогтің статикалық-позициялық сапасын сипаттай отырып, оқытушының әлеуметтік рөлдерді (педагогтың, кеңесшінің, досының, ата-ананың және т.б. рөлдерінің) ауыстыруының икемділігі мен жеңілдігінің, баланың позициясын қабылдауға дайындығын атап өту қажет. Педагог баланың ұстанымының мазмұнын құрайтын құндылықтарға құрметпен, қызығушылық танытуы тиіс, ол қарапайым және қызықты емес көрінген жоқ. Мұғалім-баланы түсінетін және құрметтейтін, оның сенімін тудыратын жолдас. Педагогтың жеке-тұлғалық ерекшеліктеріне байланысты коммуникативтік (интерактивті) сапасы педагогикалық қарым – қатынас серіктестерінің-мектеп оқушылары мен олардың ата-аналарының ерекшеліктерін көрсетеді. Балалардың ұқыпсыздыққа, өтірікке ерекше сезімталдығын ескере отырып, оның нәтижесінде бағдарламалық материалды меңгеруді тексеру ретінде емес, қарым-қатынастың шынайылығына қызығушылық, педагогтың осындай сапасының маңыздылығын атап өту қажет.

Арнайы әлеуметтік орталықта жұмыс істейтін педагог үшін бірлескен қызмет пен достық орналасу негізінде қарым-қатынастың демократиялық стилін айтарлықтай иелену, өзара эмоционалдық қарым-қатынасты болжайды. Сонымен қатар баламен қарым-қатынаста саркастикалықты, баланың "Мен" кері әсерін, оны басқа балалардың қатысуымен сынауды үзілді-кесілді жоққа шығарған жөн. Арнайы әлеуметтік орталықта жұмыс істейтін педагогта әлеуметтік перцепция сапасын дамытудың жоғары деңгейінің қажеттілігі, яғни балаларды дұрыс қабылдау, ден қою, түсіну, олардың жай-күйін "оқу", мимика, ым-қимыл, поз, пікір (әсіресе интонация) көптеген зерттеушілермен атап көрсетіледі.

А. К. Маркова, М. А. Дмитриева, Ф. Б. Березин адамның бейімделуі тұрақты өзгеріп тұратын әлеуметтік-экономикалық жағдай жағдайында ең өзекті медициналық-биологиялық, әлеуметтік, психологиялық және басқа да гуманитарлық мәселелердің бірі болып қалатынын атап өтті. Отандық психологиялық әдебиетте тұлғаның кәсіби бейімделуі туралы түсінік қалыптасқан, ол білім туралы диплом алумен аяқталмайды, тек қана басталады.

Кәсіби бейімделу бір жағынан, индивидтің кәсіби ортаға кіру үдерісі, кәсіби тәжірибені меңгеру, ал екінші жағынан - үздіксіз кәсіби өзін-өзі дамытуды болжайтын оңтайлы мінез-құлық шешімін таңдау ретінде жинақталатын кәсіби білімді белсенді іске асыру процесі деп түсініледі. Осылайша, әңгіме адамның және кәсіби ортаның өзара бейімделуі туралы, кәсіби бейімделу белсенді процестің сипатына ие, онда адам тек мамандыққа бейімделіп қана қоймай, сонымен қатар кәсіп өзіне, өзінің жеке ерекшеліктеріне бейімдейді, оны өз тәжірибесіне шығармашылықпен түрлендіреді. "Адам - кәсіби орта" жүйесіндегі динамикалық тепе-теңдік туралы бейімделу туралы ереже да бар. Кәсіби қалыптасу, әр түрлі белсенділік сияқты, барлық басқалармен қатар әлеуметтік ұмтылыстар, мақсаттар, талаптар, күтулер көрсетілген дайындықтан, орнатудан басталады. Педагогтің уақытша құзыреттілігі, барабар уақытша түсінігі мен уақытша бағдарлары қызметтің әлеуметтік ұстанымдарын дамыту және кәсіби қалыптасу үдерістерінде жүйе құраушы факторлар болып табылады. Педагогтердің кәсіби бейімделуі мен әлеуметтік ұстанымдарын дамыту кезеңдері педагогикалық қызметтің ұзақтығына және әлеуметтік қондырғылардың мазмұндық компоненттерінің өзгеруіне байланысты ұқсас уақытша динамикаға ие.

Педагогтың кәсіби маман ретінде қалыптасуына жасы, педагогикалық өтілі және кәсіби-педагогикалық қызметінің ерекшеліктері әсер етеді. Педагогикалық қызмет онымен айналысатын адамнан тұрақты дамуды және өзін-өзі жетілдіруді талап етеді. Педагогикалық шеберлік-өскелең ұрпақты тәрбиелеу мен оқытудың жоғары және үнемі жетілдірілетін өнері. Тәрбие және білім беру жүйесін жаңғырту жағдайында оқытушылардан өзін-өзі дамытуға және өзін-өзі белсендіруге үнемі ұмтылу талап етіледі.

Осылайша, кәсіптік бейімделу процесі педагогикалық өтілінің өсуімен тоқтатылмайды, ол білім беру мекемелерінің педагогтерінен үнемі жаңаруға және өзгермелі білім беру жүйесінің жаңа жағдайларына бейімделуге дайындықты талап ете отырып, тұрақты түрде жүргізіледі.

ЛИТЕРАТУРА

1. Орлова В. А., Балова Н. И., Шилина С. Н., Скрипниченко С. С. О компетентностном подходе в обучении // Развитие лидерства – ресурс модернизации образования. Материалы научно-практической конференции. – Омск: Издательство ОмГПУ, 2002
2. Полат Е. С., Бухаркина М. Ю., Моисеева М. В., Петров А. Е. / под ред. Е.С. Полат Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: Учебное пособие для педагогических вузов и системы повышения квалификации педагогических кадров. – М.: Издательский центр «Академия», 1999.
3. Рогов Е.И. Эмоции и воля. – М., 1999. - 240с.
4. Абульханова-Славская К.А. О субъекте психической деятельности. М.,1993.
5. Асмолов А.Г. Психология личности / А.Г. Асмолов – Учебник. – М.: Изд-во МГУ, 1990. - 367с.
6. Маркова А.К. Матис Т.А., Орлов А.Б., Формирования мотивационного учения. – М.: Просвещение, 1990. – 236с.
7. Жутикова Н.В. Педагогу о практике психологической помощи: Кн. для педагога. – М.: Просвещение, 1998. – 176с.
8. Морева Н.А. Основы педагогического мастерства. – М.: Просвещение, 2006. – 320 с.

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Каранузова І. В., канд.пед. наук, доцент
Бурсова С. С., старший викладач

Україна, м.Полтава, кафедра дошкільної освіти Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка,

Abstract. *One of the tasks of pre-school education is not only to convey knowledge to children, but also to direct them to master it on their own. For the developing persistent cognitive interest in pre-schoolers, the educator should make a great effort. The teacher's task is to make the lesson interesting, modern, rich in information, that would encourage children to learn actively. It is the use of information and communication technologies that can solve this problem. The article deals with the informational support of educational environment in pre-school establishments. The peculiarities of usage of information and communication technologies are highlighted. Their tasks are to encourage children to learn actively; to increase the speed of knowledge transfer and the level of its assimilation; to intensify the process of thinking of pre-schoolers; to expand information horizons and to help children navigate in the conditions of high life technologizing, etc. The authors demonstrate the specifics of the usage of cartoons, multimedia presentations, computer games and QR-codes with pre-schoolers in modern preschool educational establishments.*

Keywords: *information and communication technologies, animated cartoon, multimedia presentation, computer games, QR-code, children of pre-school age, pre-school educational establishment.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку наша країна зазнає значних перетворень в освіті на всіх рівнях. Зокрема вони відбуваються і в дошкільній освіті та передбачають не лише насичення занять знаннями з різних галузей науки, але й подачу їх у цікавій, сучасній та доступній для дітей формі. Це не можливо було б без впровадження в освітній процес закладів дошкільної освіти сучасних технологій, зокрема інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ).

Використання інформаційно-комунікаційних технологій у сучасних закладах дошкільної освіти це одна з найновіших та найактуальніших проблем педагогіки, що вимагає її детального вивчення та наукового обґрунтування. Українські дослідники (Т. Денисова, Л. Зімнухова, С. Іванова, М. Каратаєва, Н. Кириченко, О. Кореганова, Г. Лаврентьєва, О. Ночвінова, Т. Поніманська та ін.) висвітлювали не лише питання застосування мультимедійних технологій у процесі навчання дітей дошкільного віку, але і можливості формування комп'ютерної грамотності у дітей, санітарно-гігієнічні й ергономічні вимоги до розвивальних комп'ютерних програм, особливості проведення занять з використанням комп'ютерної техніки, гурткова робота, використання QR-кодів в освітньому процесі тощо. Учені наголошують на можливості вже в дошкільному періоді розвитку дитини оволодіти комп'ютерними технологіями за умови, правильно організованого навчання [1;4;6;7].

Аналіз останніх досліджень. Висвітленню питання щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі ЗДО приділяється увага багатьох фахових видань. У часопису «Вихователь-методист дошкільного закладу» здійснюється публікація статей науковців і практиків з даної проблеми. Так, у статті «Розвивальне навчання з використанням ІКТ на заняттях гуртка логіко-математичного розвитку» К. Яременко висвітлює особливості поєднання електронних засобів із ефективними освітніми технологіями, що дають змогу скоротити період навчання математиці й при цьому підвищити його якість [11]; у статті «Магічні QR-коди, або ласкаво просимо на QR-квест» працівники ДНЗ №25 м.Умань Черкаської області розкривають особливості використання QR-кодів під час різних форм роботи – занять, бесід, екскурсій, творчих ігор, розваг [2]; стаття «Упроваджуємо ІКТ (інформаційно-комунікаційні технології) в освітній процес закладу дошкільної освіти» присвячена особливостям використання інформаційно-комунікаційних технологій у роботі з батьками, дітьми та педагогами [1].

У виданні «Дитячий садок» з 2006 року започатковано рубрику «Комп'ютер – освітянам», де періодично висвітлюються питання вивчення і впровадження ІКТ в освітній процес дошкільних установ. Журнал «Дошкільне виховання» також здійснює публікацію статей науковців і практиків з даної проблеми. Так, у статті «Комп'ютер навчає, розвиває, розважає» кандидат психологічних наук Інституту інформаційних технологій і засобів навчання АПН України Галина Лаврентьєва надає рекомендації працівникам дошкільної освіти з використання електронних засобів в освітньому процесі [6]; завідувачка сектору дошкільної освіти Хмельницького ОППО Марина Каратаєва у статті «Інтернет-технології у методичній роботі» ділиться досвідом організації і проведення не досить звичного для педагогів заходу – науково-педагогічної конференції в Інтернет-режимі [5]. Стаття кандидата педагогічних наук, старшого викладача кафедри педмайстерності і практичної психології Севастопольського міського гуманітарного університету Ольги Червинської «Інформаційні технології – в освітній процес» висвітлює шляхи впровадження комп'ютерних технологій в освітній процес дошкільної установи за двома головними лініями: інформатизація методичної роботи і комп'ютеризація начально-розвивальної роботи з дітьми [10].

Варто зазначити, що і у нормативно-правовому забезпеченні дошкільної освіти передбачене ознайомлення дітей з комп'ютером та формування у дітей комп'ютерної грамотності. Так, у Базовому компоненті дошкільної освіти варіативною складовою є змістова лінія «Комп'ютерна грамотність»; в Освітній програмі розвитку дітей віком від 2 до 7 років «Дитина» та у програмі розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт» визначені завдання та зміст педагогічної роботи з означеної проблеми; парціальна програма з формування основ комп'ютерної грамотності дітей старшого дошкільного віку «Смайлик» (авт. І. Резніченко), відповідно до вимог якої у дітей необхідно сформувати елементарні уявлення про комп'ютер, початкові навички користувача та навчити дітей працювати у графічному редакторі Paint.

Як бачимо, на сучасному етапі розвитку дошкільної освіти інформатизація освітнього середовища набуває все більшого поширення. Комп'ютерна грамотність стає обов'язковою ознакою кожної освіченої особистості.

Метою статті є висвітлення особливостей використання інформаційно-комунікаційних технологій у сучасних закладах дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Технологічні досягнення, які відбуваються у сучасному світі, змінили соціальні стосунки, а отже змінилися і умови, в яких живуть та розвиваються діти. Тому, сучасне підростаюче покоління неможливо представити без комп'ютерів, планшетів та інших технічних новинок.

Необхідність застосування ІКТ в дошкільній освіті, насамперед для формування пізнавальної компетентності дошкільників, також зумовлена складністю об'єктів вивчення (скажімо, певних явищ довкілля), які неможливо продемонструвати лише вербальними засобами і за допомогою одиничного зображення. ІКТ дають змогу «вийти» за межі освітнього середовища під час різних форм роботи; зробити видимим те, що неможливо побачити неозброєним оком, імітувати будь-які ситуації і процеси в довіллі.

Інформаційно-комп'ютерні технології (ІКТ) це сукупність програмних, технічних, комп'ютерних і комунікаційних засобів, а також способів та новаторських методів їхнього застосування для забезпечення високої ефективності й інформатизації освітнього процесу [9,с.37]. У перекладі з англійської мови (Information and communication technologies) означає інформаційні та комунікаційні технології, що вміщують у собі всі новітні технології навколо нас – мобільні телефони, планшети, плеєри, цифрові камери, комп'ютери, ноутбуки та ін.

Проаналізувавши педагогічну й методичну літературу з проблеми дослідження можна виділити такі напрями використання ІКТ в освітньому просторі ЗДО:

Таблиця 1. Напрями використання ІКТ в закладах дошкільної освіти

№	Напрями	Форми
1	в управлінській діяльності	таблиці Excel для підрахування меню, відвідування дітьми ЗДО, педагогічного аналізу режимних моментів, кваліметрична модель для самоаналізу управлінської діяльності, інтернет-ресурси для підвищення управлінської компетентності, інтернет-конференції, участь в чатах, форумах, дистанційне навчання, інтернет-бібліотека тощо;
2	в роботі з педагогами	електронне портфоліо вихователя, комп'ютерні презентації, відео-заняття для подальшого аналізу, Інтернет-ресурси для підвищення фахової компетентності, інтернет-конференції, чати, форуми, дистанційне навчання (організація, участь), діаграми, графіки під час проведення діагностики тощо;
3	в роботі з батьками	електронна реєстрація дітей до ЗДО, дистанційна освіта дітей як один із засобів навчання, просвітницька дистанційна робота (просвіта батьків), зворотній зв'язок як засіб включення до єдиного комунікативного освітнього простору тощо;
4	в освітньому процесі з дітьми	використання слайдів, використання мультимедійних презентацій, використання відео, використання комп'ютерних навчальних ігор, інтерактивна дошка як засіб розвитку пізнавального інтересу тощо;
5	в роботі з соціумом	форум, формування іміджу установи, електронний портфоліо педагогів як одна з форм передачі та презентації педагогічного досвіду дошкільних працівників, інтернет-сайт як показник конкурентоспроможності ЗДО.

Коротко зупинимося на особливостях роботи з дітьми з використанням ІКТ. Одним із основних форм роботи з дітьми є використання *мультиплікаційних фільмів*. Вони з одного боку дають можливість відволікти чимось дитину, а з іншого – виконують неабияку виховну, пізнавальну і розвивальну функцію. Фахівці виокремлюють кілька принципів дії механізму формування у дітей соціальних установок і цінностей під впливом мультиплікаційних фільмів, зокрема: інформування – підвищення обізнаності дітей про довкілля, формування первинних уявлень про добро і зло, еталони хорошої і поганої поведінки; ідентифікація – засвоєння соціальних установок і цінностей шляхом зіставлення себе з персонажами мультфільмів; імітація – копіювання поведінки, наслідування героїв мультфільмів [1, с.17].

Науковцями кафедри дошкільної освіти ПНПУ імені В.Г. Короленка (Зімакова Л.В., Ковалевська Н.В., Сонник Ю.А.) схарактеризовано розвивальний, дидактичний, лінгводидактичний, виховний вплив сучасних мультфільмів на становлення особистості дитини. Ними розроблена програма розвитку старших дошкільників засобами мультиплікації «Мульт_Ком_Мод», у якій вміщена тематика та орієнтовний перелік мультфільмів, календарний план їх перегляду впродовж року [3].

Також, у своїй роботі вихователі можуть використовувати *мультимедійні презентації* – набір кольорових слайдів, оформлених засобами інформаційних технологій та призначених для розкриття певної теми. Вони дозволяють представити навчальний і розвиваючий матеріал як систему яскравих опорних образів, наповнених вичерпною структурованою інформацією в алгоритмічному порядку. В цьому випадку задіюються різні канали сприйняття, що дозволяє закласти інформацію не лише у фактографічному, але і в асоціативному виді в пам'ять дітей. Подача матеріалу у вигляді мультимедійної презентації скорочує час навчання, вивільняє ресурси здоров'я дітей, оптимізує освітній процес [1, с.21].

До прикладу, пропонуємо розглянути деякі слайди, що використовуються на заняттях при ознайомлення дітей з повітрям

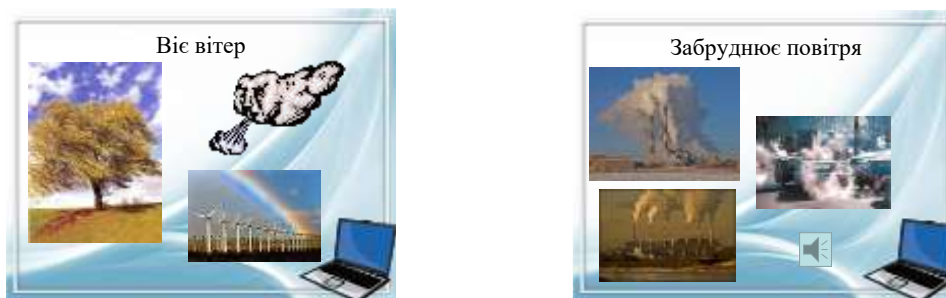

Рис. 1.

Ще однією цікавою і захопливою для дітей формою роботи є *комп'ютерна гра*. Відомо, що за допомогою комп'ютерних ігор діти дошкільного віку розвивають логіко-математичне мислення, ознайомлюються з звуками та буквами рідної мови, вивчають іноземну мову, формують у дітей систему знань з довкілля (природного, предметного, суспільного). Крім того, комп'ютерні ігри розвивають у дітей навички дослідницької діяльності: вміння отримувати інформацію, правильно її аналізувати та інтерпретувати, робити висновки і створювати гіпотези, коректувати та контролювати свої подальші дії, переборювати труднощі. Вони сприяють розвитку моторно-слухової пам'яті, логічного мислення, вмінню діяти за зразком; збагачують уявлення дітей про навколишній світ; вчать знаходити закономірності у зображеннях предметів тощо. Комп'ютер дозволяє фантазувати, створювати різні об'єкти на екрані монітора з окремих деталей, тобто конструювати. Система завдань у комп'ютерних іграх сприяє створенню дидактичних умов, які спонукають дитину до активності в пізнавальній діяльності.

Найпоширенішою класифікацією комп'ютерних ігор для дітей дошкільного віку є класифікація за метою гри:

- розвивальні комп'ютерні ігри, спрямовані на формування та розвиток у дітей загальних розумових здібностей, пам'яті, мислення, уваги;
- навчальні комп'ютерні ігри, які безпосередньо пов'язані з формуванням початкових математичних понять та уявлень орієнтації на площині, із навчанням грамоти, читанням, з основами систематизації, класифікації, синтезу, аналізу понять;
- комп'ютерні діагностуючі ігри, що допомагають педагогам виявити рівень знань дітей;
- навчальні програми, що сприяють засвоєнню дітьми букв, розвивають навички читання, елементарні математичні уявлення тощо;
- розвивальні програми, що сприяють пізнавальному розвитку дошкільників і спонукають їх до самостійних творчих ігор;
- діагностичні ігри, призначені для виявлення в дітей розумових здібностей, пам'яті, уваги тощо; застосовуються для розв'язування специфічних задач, зокрема в дошкільній корекційній педагогіці [4].

Пропонуємо розглянути приклад комп'ютерної гри для дітей дошкільного віку «Добрий чи злий?». Мета: розвивати вміння розрізняти у казкових сюжетах добрих та злих персонажів; учити обґрунтовувати свої відповіді; виховувати позитивні емоції, бажання творити добро.

Хід гри: Чарівниця Казка запросила всіх казкових героїв на бал, але для того, щоб вони всі не посварилися, слід розподілити їх на добрих і злих. Діти по черзі обирають казкового героя, пригадують, з якої він казки, дають йому оцінку (добрий чи злий). Діти обґрунтовують свою відповідь, перевіряють чи правильно вони назвали героя.

Рис. 2.

Для дітей дошкільного віку існує чимало навчальних комп'ютерних програм та комп'ютерних ігор. Це такі як «Мишеняткова абетка», «Веселе читання», «Віртуальна школа. Навчання грамоти», «Цікава абетка», «Математика з Алладіном», «Десять мавпочок» тощо. Онлайн ігри, розмальовки, пазли та ін. можна віднайти та сайтах <http://gog.com.ua>, <http://www.game-game.com.ua>, <http://play-games.com.ua> та ін.

Ще однією новітньою ІКТ-технологією є використовувати *QR-кодів* під час різних режимних моментів в ЗДО, основною метою яких є вирішення завдань соціальної та фінансової освіти дошкільників, розвиток у дітей пізнавального інтересу, позитивної мотивації до навчання. QR-код (англ. quick response – швидкий відгук) – це двовимірний штрих-код, за яким швидко, легко та зручно можна віднайти фактично будь-яку інформацію в мережі інтернет.

Для прикладу, пропонуємо QR-коди, які можна використовувати під час екскурсій з дітьми старшого дошкільного віку за межами дитячого садка з теми «Моє рідне місто Полтава»:

Рис. 3.

Розробка пригодницьких ігор-квестів з використанням QR-кодів є основним завданням програми «Афлатот» – проект соціально-фінансової освіти і виховання для дітей віком від 3 до 5 років. Цей проект впроваджується у сучасні заклади дошкільної освіти відповідно до меморандуму про співпрацю у сфері дошкільної освіти між МОН України та міжнародною фундацією «Aflatot International» (Королівство Нідерландів). Такі заклади дошкільної освіти як ДНЗ №25 м. Умань Черкаської області, Центр розвитку дитини «Гармонія» м. Южноукраїнськ Миколаївської області, ДНЗ «Золотий ключик» (центр розвитку дитини) м. Нетішин Хмельницької області, ДНЗ ясла-садок №10 «Незабудка» м. Шостка Сумської області, ДНЗ №23 «Берізка» м. Вінниця та ін. вже розпочали роботу по впровадженню цього проекту [8].

Висновки. У цілому можна стверджувати, що інформатизація освітнього середовища ЗДО сприяє підвищенню інтересу дітей до навчання; дозволяє робити заняття привабливими, більш цікавими; збільшує швидкість передачі знань та підвищує рівень їх засвоєння; активізує мислення дошкільників; розширює інформаційні обрії та допомагає орієнтуватися в умовах високої технологізації життя тощо. Використання ІКТ формує у дітей прагнення до набуття нових знань, що неодмінно веде за собою формування у них таких базових особистісних якостей, як самостійність, допитливість, активність, ініціативність і водночас посидючість, уважність, зосередженість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Впровадження та поширення інформаційно-комунікаційних технологій у роботі дошкільного навчального закладу з дітьми, педагогами, батьками та громадськістю : тематичний збірник праць / упоряд.: А. А. Волосюк; за заг. редакцією Л. А. Шишолік. Рівне : РОІППО, 2015. 85 с.
2. Дідура Л., Міняйло О., Кривенко О. Магічні коди, або ласкаво просимо на QR-квест. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2019. № 14. С. 33-38.
3. Зімакова Л.В., Ковалевська Н.В., Сонник Ю.А. Особливості комунікативно-мовленнєвого розвитку старших дошкільників засобами мультиплікації : навч.-метод. посіб. для самостійної роботи студ. спеціальності «Дошкільна освіта» / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 2018. 152 с.
4. Зімнухова Л.О. Використання ІКТ в освітньо-виховному процесі ДНЗ. Херсон, 2012. 179 с.
5. Каратаєва М. Інтернет-технології у методичній роботі. *Дошкільне виховання*. 2010. №8. С. 8-9.
6. Лавренєва Г. П. Комп'ютер навчає, розвиває, розважає. *Дошкільне виховання*. 2009. №10. С. 8-9.
7. Ночвінова О. Комп'ютер для дошкільників: забаганка чи потреба часу? *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2017. №12. С.35-39.
8. Освітній проект «Афлатот» [Електронний ресурс]. *Міністерство освіти і науки України*. 2017. Режим доступу до ресурсу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/profesijna-skarbnichka/osvitnij-proekt-aflatot>.
9. Цимбалюк О.Л. Використання ІКТ у дошкільних навчальних закладах. *Педагогічний пошук*. 2013. №3. С.36-41.
10. Червинська О. Інформаційні технології – в освітній процес. *Дошкільне виховання*. 2011. №1. С. 12-13.
11. Яременко Н. Розвивальне навчання з використанням ІКТ на заняттях гуртка логіко-математичного розвитку. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2016. № 10. С. 18-24.

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ОСНОВ ОСВІТНЬОГО КОНСАЛТИНГУ ЯК АКТУАЛЬНОЇ ФОРМИ НАУКОВО- МЕТОДИЧНОГО СУПРОВОДУ

Кандидат педагогічних наук, **Макаренко С. І.**

Україна, м. Краматорськ, Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Abstract. Educational reform in Ukraine has an innovative nature and requires the activities of new functions, the use of new technologies and innovations, the number of which is constantly growing and necessitates the educators' appropriate support. However, not all educational institutions have their own personnel and information potential for this, not all managers are ready to make competent management decisions in accordance with the constantly updated regulatory framework. The solution of the mentioned issues requires efficient, direct scientific and methodological support of the educational institutions' and individual educators' activity in accordance with their characteristics, professional requirements and needs. One of the most relevant and effective forms of such monitoring is educational consulting.

In the article on the basis of the scientific literature analysis the essence of the concepts of «consulting», «educational consulting» are theoretically substantiated. The educational consulting content, structure, technologies in the system of scientific and methodical support are revealed. Educational consulting actuality at present stage of Ukrainian education reform is proved.

Keywords: scientific and methodological support, consulting, educational consulting; expert consulting, process (project) consulting, training consulting; individual and group consulting.

Вступ. Освітня реформа в Україні відповідно до «Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року» має інноваційний характер та вимагає нестандартних, випереджувальних рішень щодо її реалізації. Оперативно реагуючи на зміни соціального запиту, керівники закладів освіти організують системну роботу щодо оновлення предметно-розвивального середовища, форм та технологій освітнього процесу, забезпечуючи науково-методичний супровід інноваційної діяльності педагогів.

Виконання нових функцій, кількість яких зростає під зливою змін, різноманіття технологій та інновацій обумовлює необхідність відповідної підтримки освітян. Проте не всі заклади освіти мають для цього власний кадровий та інформаційний потенціал, не всі керівники готові приймати компетентні управлінські рішення відповідно до постійно оновлюваної нормативної бази. Тож на сьогодні освітяни відчують нагальну потребу в оперативному науково-методичному супроводі власної інноваційної діяльності та професійного розвитку з урахуванням індивідуальних запитів та проблем.

Адресну спрямованість науково-методичного супроводу відповідно до особливостей, потреб, професійних можливостей та мотиваційних детермінантів окремих педагогів або закладів освіти покликаний забезпечити, серед інших, дорадницький (від лат. *consultare* – радитись, піклуватись) напрям супроводу, однією з актуальних і ефективних форм якого є освітній консалтинг.

Наукові основи освітнього консалтингу в системі науково-методичного супроводу, як і теоретико-методологічні підходи розбудови концептуальної моделі консалтингової діяльності науково-методичної служби та управління нею, є актуальними, але недостатньо розробленими і не мають широкого висвітлення у спеціальній літературі.

Зокрема, питання розвитку консалтингової діяльності в системі освіти розробляються В. Афанасьєвим, Н. Василенко, С. Васківською, М. Капустиним, А. Пригожиним, Т. Сосніною, Д. Татьянченком, П. Третьяковим; управлінсько-педагогічного консалтингу – С. Ворощиковим; оновлення системи оперативного науково-методичного та управлінського консультування розкрито в роботах Н. Бутенко, В. Гончарова, А. Єрмоли, М. Поташника, І. Прокопенка; основні напрями діяльності консалтингової служби в системі післядипломної педагогічної освіти – В. Олійника, Л. Даниленко, С. Івашнєвої, Н. Попової, Н. Протасової, В. Сидоренко. Стан підготовки педагогічних дорадників до консультативної діяльності вивчають Н. Гузій, В. Саюк, Т. Шестакова.

Державні правові акти щодо визначення статусу фахівців із освітнього консалтингу відсутні, тому штатними розкладами місцевих органів управління освітою, методичних кабінетів (центрів), обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти таких посад не передбачено. Незалежні консалтингові служби, готові оперативно надавати кваліфіковану допомогу конкретному освітньому закладу щодо вирішення його педагогічних або управлінських проблем, у системі освіти практично відсутні.

Відповідаючи на цей виклик реформи та освітян-практиків, у контексті децентралізації та створення об'єднаних територіальних громад відбувається переформатування деяких методичних кабінетів (особливо районних) на консалтингові, інформаційно-консалтингові, ресурсно-консалтингові, ресурсно-інформаційні консалтингові центри. Проте при цьому, незважаючи на назву, вони фактично продовжують виконувати всі функції методичного кабінету відповідно до «Положення про районний (міський) методичний кабінет(центр)» (2008), а поняття «консалтинг» часто розуміється й реалізується як прямий синонім «консультування» – проведення групових лекцій, нарад тощо.

Отже, освітній консалтинг як форма науково-методичного супроводу окремих педагогів або закладів освіти перебуває на стадії оформлення в самостійний напрям і поки що не має широкої практики в освітній інфраструктурі.

На наш погляд, вирішення окреслених питань потребує переосмислення й перегляду місії та моделі, змісту діяльності науково-методичної служби, модерного підходу до науково-методичного супроводу та його форм; методистів-андрагогів, які виконують ролі консалтинг-консультантів освітньої сфери.

Мета статті полягає в теоретичному аналізі й розкритті змісту, структури та технології освітнього консалтингу в системі науково-методичного супроводу.

Результати дослідження. Нинішні принципіві зміни у змісті й технологіях освіти відповідно до Концепції «Нова українська школа», передбачаючи вільний вибір педагогічними працівниками різних варіантів навчальних планів, програм, підручників, форм і технологій роботи, вимагають постійного й неперервного підвищення кваліфікації, розвитку професійної компетентності, фахової майстерності та творчого потенціалу.

У таких умовах зростає роль **науково-методичного супроводу** – сукупності різноманітних форм діяльності, процедур, заходів, що забезпечують допомогу фахівцям у подоланні труднощів протягом усієї професійної діяльності; дозволяють забезпечити неперервність освіти, залучення широкого кола фахівців, які здійснюють обмін думками, досвідом, інформацією [5, с. 15 - 16]; педагогічної технології зі створення мережевого диференційованого акмеологічного освітнього простору, де відбувається професійна взаємодія рівноправних партнерів на принципах людиноцентризму, гуманізму, фасилітативності, індивідуалізації, здійснюється неперервний професійний розвиток педагогічних працівників за індивідуальними освітніми траєкторіями шляхом формальної та неформальної післядипломної освіти [9, с. 225].

Актуальною формою дорадницького (від лат. *consultare* – радитись, піклуватися; дорадник – той, хто дає поради, радить що-небудь; назва службовця-консультанта [8, с. 4]) напряму науково-методичного супроводу є консалтинг [9, с. 228].

На основі аналізу наукової літератури нами встановлено, що «консалтинг» (англ. *consulting* – консультування) трактують переважно як надання інтелектуальної допомоги в найрізноманітніших сферах життєдіяльності людини. Коло питань, що вирішує консалтинг, досить широке, тому кожен фахівець вкладає в нього свій сенс, надаючи індивідуального відтінку.

У вітчизняних наукових педагогічних публікаціях термін вживається відносно нещодавно і частіше розуміється як управлінське консультування. Зокрема, Н. Попова характеризує **консалтинг** як допомогу керівникам закладів освіти щодо самостійного вирішення комплексу управлінських проблем, прискорювач усвідомлення нових наукових ідей та перспективного педагогічного досвіду, впровадження їх у практику навчально-виховного процесу й управлінської діяльності [7, с. 8]. В. Саюк пояснює **консалтинг в освіті** як діяльність із консультування керівників, управлінців, освітян щодо широкого кола питань у галузі освітньої, управлінської, експертної діяльності з метою надання допомоги системі управління (менеджменту) в досягненні як локальних заявлених цілей, так і глобальних управлінських проблем (стратегічний розвиток, реорганізація, інноваційний процес) [8, с. 26 - 27].

Н. Василенко визначає чотири напрями розвитку консалтингу в освіті: управлінський, педагогічний, соціально-педагогічний та психологічний. При цьому **педагогічний консалтинг** науковець трактує як професійну допомогу в організації та здійсненні процесу навчання [1]; автори книги «Педагогічна консультація» [6] – як вид супроводу клієнта в освітньому процесі та надання йому консультаційної допомоги у вирішенні проблем, пов'язаних із навчально-пізнавальною діяльністю й особистісно-професійним розвитком.

Поєднуючи управлінський і педагогічний напрями розвитку консалтингу, С. Воровщиків розкриває поняття «**управлінсько-педагогічний консалтинг**» – як один із перспективних напрямів взаємодії шкіл, що розвиваються, й педагогічних вишів, готових допомогти школам у вирішенні їхніх унікальних психолого-педагогічних проблем [2, с. 2]. С. Івашнова визначає консалтинг як форму консультативної допомоги фахівцям з питань вибору змісту, форм і методів навчання в системі післядипломної педагогічної освіти з урахуванням актуальних можливостей формального, неформального та інформального секторів освіти та індивідуальних освітніх потреб [3].

Ми погоджуємося з думкою М. Капустина, який узагальнює зазначені формулювання і трактує поняття «**освітній консалтинг**» як набір соціально-технологічних прийомів і методів, що використовуються для проектування процесу інноваційного розвитку освітнього закладу і системи освіти працівників [4, с. 38].

Основні **функції** консалтингу в освіті виділяє Н. Попова у своїй дослідницькій роботі «Організаційно-методичні засади консультативного забезпечення управлінської діяльності керівників загальноосвітніх навчальних закладів у регіоні»: консультаційну, наукову, дослідницьку, посередницьку, навчальну [7, с. 9].

За методикою реалізації Н. Попова, Т. Сосніна [7; 10] визначають такі **види** консалтингу. **Експертний консалтинг** із вирішення проблем замовника передбачає проведення експертизи та формування експертної оцінки, розробку рішень і рекомендацій щодо їх реалізації. Складниками такого виду консалтингу є визначення мети експертизи, вибір експертів та формування експертних груп, збір та обробка інформації, ознайомлення клієнта з результатами експертизи. Основними методами експертної оцінки є анкетування, інтерв'ю, дискусія, діагностика, метод Дельфі, методи вимірювання. Для формування експертної оцінки експертам-консультантам має бути забезпечено вільний доступ до інформації, у тому числі до відповідно зібраних і систематизованих інформаційних фондів, баз (банків) даних тощо. Зібрана інформація має бути корисною для прийняття рішень як консультантом, так і самим замовником. У багатьох випадках консультанту достатньо забезпечити клієнта необхідними інформаційними ресурсами, щоб той самостійно розв'язував свої проблеми.

Процесний (проектний) консалтинг передбачає тривалу (або постійну) взаємодію консалтинг-консультанта з керівництвом та персоналом закладу щодо супроводу розробки й реалізації певних цілей, нововведень, проектів. При цьому роль консультанта полягає в акумуляції та оцінці ідей і пропозицій замовника на основі аналізу проблем, зведенні їх у систему та підготовці рекомендацій щодо реалізації, супроводу впровадження. Процесний консалтинг має такі етапи: підготовчий, діагностичний, планувальний, етап упровадження та завершальний етап. Завершальним документом цього виду консультування є звіт, у якому підсумовується співпраця, оцінюється ефективність реалізації рекомендацій і виконання робіт.

Навчальний вид консалтингу зводиться до консультування, надання замовнику необхідної теоретичної або (та) практичної інформації у формі семінарів, лекцій, тренінгів, методичних посібників [10, с. 144]. При цьому організація процесу навчання має передбачати і вирішення таких питань, як визначення потреби в навчанні, мотивація учасників, вибір ефективних форм і методів навчання, проведення оцінки результатів навчання. Окрім адресної допомоги, консультанти мають вивчати попит замовників на консалтингові послуги, організувати їх задоволення через підготовку та проведення науково-практичних семінарів, демонстраційних показів, шкіл підвищення кваліфікації, гуртків за інтересами, участь в реалізації інноваційних проектів тощо.

Отже, з одного боку, процес консалтингу містить діагностику, розробку рекомендацій та плану їх реалізації. З іншого – спрямований на створення умов, за яких би замовник (заклад або особа) сам виробив необхідні для власного розвитку рішення та план їх реалізації. Найбільш ефективним є спосіб консультування, що «запускає» механізм самоорганізації та саморозвитку

клієнта, спільної діяльності з вирішення будь-якої проблеми. Тож одне з найважливіших завдань освітнього консалтингу – навчити замовників формувати свою думку щодо проблем, які виникають або існують, і приймати оптимальні рішення для їх подолання [4, с. 38].

На основі свого практичного досвіду ми погоджуємося з думкою І. Колесникової, Т. Сосніної, В. Сластьоніна про те, що адресність освітнього консалтингу забезпечується завдяки його індивідуальній та груповій **формам**. **Індивідуальний консалтинг**, спрямований на одну особу, вирізняється особливим ступенем довіри. У його основі лежить категорія індивідуальності – неповторна своєрідність певного явища, окремої істоти, людини. Для цієї форми консалтингу консультанту необхідно знати основні підходи до індивідуальності клієнта, розроблені сучасною наукою; урахувати типологічні характеристики його особистості, рівня соціальної компетентності та комунікаційної культури клієнта, мотиваційну готовність до отримання консалтингової або іншої підтримки, статусно-рольові позиції в дитячому або педагогічному колективі, здатність самостійно долати труднощі [10, с. 144].

Груповий консалтинг – форма консалтингової допомоги в умовах взаємодії з групою. Найбільш важливим елементом такого консалтингу є робота з командою – групою осіб, яких поєднує спільна справа, спільні цілі, загальний підхід до організації та розподілу праці, взаємна відповідальність [6]. Для здійснення такої форми консалтинг-консультант має володіти ораторськими здібностями, навичками роботи з групою та підтримки інтересів слухачів, умінням донести інформацію, відчувати настрій аудиторії [10, с. 144].

Кожна форма консалтингу має свої переваги, тому у роботі консультант повинен використовувати обидві з них. Вибір має залежати від конкретної ситуації та професійних утруднень, що вимагають допомоги консультанта.

Виходячи з внутрішніх чи зовнішніх потреб закладу освіти, Т. Сосніна визначає можливість використання послуг як внутрішніх, так і зовнішніх консультантів. **Зовнішні** – незалежні або індивідуальні консультанти, які надають послуги на основі укладеної угоди; **внутрішні консультанти** – штатні працівники закладу освіти, які є висококваліфікованими фахівцями та яким доручають супровід процесу інноваційних перетворень у закладі [10, с. 143]. Внутрішні консультанти постійно відстежують освітню політику з дорученого їм напрямку на державному, регіональному та місцевому рівнях, глибоко володіють інноваціями з визначених питань та організують відповідну роботу на місцях. Саме внутрішні консультанти, які знають свій колектив, його сильні та слабкі сторони, можуть реалізувати консультаційні процеси та досягнення бажаних результатів у колективі. Користувачами послуг внутрішнього консалтингу в закладі освіти можуть бути школярі й батьки учнів – особливо щодо підготовки до учнівських олімпіад, зовнішнього незалежного оцінювання або державної підсумкової атестації. Крім зовнішніх і внутрішніх консультантів, Т. Сосніна [10, с. 144] констатує стихійну появу у соціальних мережах **«мережових консультантів»** з питань нововведень освітньої реформи, функції яких беруть на себе педагоги-практики, керівники закладів та установ освіти, фахівці методичної, науково-методичної служби та інші.

Безумовно, залежно від змісту запиту кожен замовник консалтингу обирає ту форму підтримки, яка для нього є найбільш ефективною. Доцільним є визначення в кожному закладі освіти внутрішніх консультантів з окремих особливо важливих питань та вирішення проблем «глобального» рівня за допомогою зовнішнього консультанта.

Висновки. Отже, теоретичний аналіз наукової літератури [2; 7; 8; 10] підтвердив актуальність освітнього консалтингу як форми науково-методичного супроводу на нинішньому етапі реформування освіти, оскільки є насамперед забезпеченням реальної потреби в удосконаленні професійної майстерності педагогічних працівників та отриманні якісних консультативних послуг відповідно до сучасних інноваційних процесів у галузі освіти і науки.

Теоретичний аналіз поняття, функцій, структури та технології освітнього консалтингу дозволив порівняти їх із основними функціями, завданнями, технологіями науково-методичної служби та встановити, що в системі науково-методичного супроводу остання недостатньо забезпечує оперативність й адресність підтримки інноваційної діяльності та розвитку закладів і установ освіти, окремих фахівців на регіональному рівні.

У зв'язку з цим визначено, що саме фахівці місцевих методичних кабінетів (центрів), керівники методичних об'єднань окремих категорій освітян, методисти закладів дошкільної, шкільної та позашкільної освіти, науково-педагогічні працівники обласних інститутів

післядипломної педагогічної освіти мають всі необхідні можливості для здійснення якісних консалтингових послуг, оскільки:

- поглиблено працюють за своїм напрямом дошкільної, шкільної та позашкільної освіти, спеціально відстежуючи сучасну нормативну базу, останні досягнення вітчизняної й зарубіжної теорії та практики. Такі фахівці не лише виявляють і систематизують зазначене, а й моделюють, адаптують його до умов конкретної ситуації освітнього закладу або педагога;

- мають досвід розв'язання певного завдання або проблеми в декількох аналогічних закладах освіти міста, регіону (а незважаючи на унікальність, проблемні ситуації мають те спільне, що дозволяє в подальшому класифікувати, вивчати та використовувати наявний досвід їх вирішення);

- розробляють, апробовують та постійно вдосконалюють пакет спеціальних технік і технологій виявлення й вирішення проблем. Адаптовані до специфіки конкретного закладу або працівника, зазначені засоби дозволяють виконувати поставлені завдання оперативніше та більш якісно;

- мають унікальний статус зовнішнього, мережевого незалежного експерта, що дозволяє реально оцінювати ситуацію і приймати неупереджені рішення; а працівники закладів освіти (керівники методичних об'єднань, методисти закладів дошкільної, шкільної та позашкільної освіти) – внутрішнього експерта, який на основі глибокого володіння сильними та слабкими сторонами свого колективу може ефективно реалізувати консалтинг;

- зацікавлені у глибокому володінні реальними проблемами й потребами освітян свого регіону для покращення якості науково-методичного супроводу.

Крім консалтингових послуг, зазначені фахівці науково-методичної служби можуть організувати навчання форм, методів, засобів індивідуального та групового освітнього консалтингу, експертизи інноваційних процесів у закладах освіти, ознайомлювати з особливостями й основами науково-методичного супроводу у форматі неформальної або інформальної освіти.

Тож потужний кадровий потенціал, наявний досвід науково-методичної роботи, постійно поновлюване навчально-методичне забезпечення та сучасні технології організації науково-методичного супроводу забезпечують реальні передумови для ефективного впровадження науково обґрунтованої системи освітнього консалтингу в роботу методичних служб та інститутів післядипломної педагогічної освіти на регіональному рівні.

Перспективою подальших розвідок у цьому напрямку вважаємо теоретичний аналіз поняття «дорадництво», ролі консалтингу в системі дорадництва та розробка моделі дорадницьких послуг у системі науково-методичного супроводу.

REFERENCES

1. Vasilenko, N.V. (2011). *Konsalting v obrazovanii [Consulting in education]*. Saint Petersburg: KultInformPress [in Russian].
2. Vorovshchikov, S.G. (2010). Upravlenchesko-pedagogicheskiy konsalting kak odno iz perspektivnykh napravleniy razvitiya innovatsionnoy deyatel'nosti pedagogicheskogo universiteta [Management-pedagogical consulting as one of the promising directions for the development of pedagogical university's innovative activity]. *Upravlenchesko-pedagogicheskiy konsalting – Management and pedagogical consulting*. Retrieved from <http://schooloftomorrow.ru/content/articles/index.php?article=11007> [in Russian].
3. Ivashnova, S.V. (2016). Konsalting, kouching ta treninh: realizatsiia mizhnarodnoho dosvidu v ukrainiskii pisliadyplomnii pedahohichnii osviti [Consulting, coaching and training: realization of international experience in Ukrainian postgraduate pedagogical education]. *Porivnialno-pedahohichni studii – Comparative-pedagogical studies*, 1(27). 110 [in Ukrainian].
4. Kapustin, N.K. (2001). *Pedagogicheskiye tekhnologii adaptivnoy shkoly [Pedagogical technologies of an adaptive school]*. Moskva: Akademiya [in Russian].
5. Oliinyk, V.V. et al. (2017) Problemy i perspektyvy rozvytku pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity v umovakh rozbudovy novoi ukrainiskoi shkoly [Problems and prospects of postgraduate pedagogical education development in conditions of a new Ukrainian school development]. *Naukove zabezpechennia rozvytku osvity v Ukraini: aktualni problemy teorii i praktyky (do 25-richchia NAPN Ukrainy) – Scientific support for the development of Ukrainian education: actual problems of theory and practice (up to the 25th anniversary of the National Academy of Sciences of Ukraine)*. S.V. Bartosh (Ed.). (p. 382–391). Kyiv: Vydavnychiy dim «Sam». Retrieved from <https://drive.google.com/file/d/0B6UkMWiy4uKzKlxFSWNqBEOyVDJWM2x6UkIIRGpTU3pnZTZN/view> [in Ukrainian].

6. Slastenin, V.A., & Kolesnikova, I.A. (Ed.). (2006). *Pedagogicheskoye konsultirovaniye [Pedagogical consulting]*. Moskva : Izdatelskiy tsentr «Akademiya» [in Russian].
7. Popova, N.V. (2008). Orhanizatsiino-metodychni zasady konsultatyvnoho zabezpechennia upravlinskoi diialnosti kerivnykiv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv u rehioni [Organizational-methodical principles of advisory support for headteachers' management activities in the region]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: Un-t menedzhmentu osvity APN Ukrainy [in Ukrainian].
8. Saiuk, V.I. (2015). *Teoretychni osnovy metodychnoi roboty ta pedahohichnoho doradnytstva [Theoretical fundamentals of methodological work and pedagogical counseling]*. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M.P. Drahomanova [in Ukrainian].
9. Sydorenko, V.V. (2018). Rozvytok pedahohichnoho akmeprofesiohenezu v umovakh formalnoi i neformalnoi pislidyplomnoi osvity [Development of pedagogical acmeprofessionogenesis in the conditions of formal and informal postgraduate education.]. *Teoriia ta metodyka profesiino-pedahohichnoi pidhotovky osvitianskykh kadriv: akmeolohichni aspekty – Theory and methodology of educational staff vocational and pedagogical training: acmeological aspects*. N.V. Huzii (Ed.). (p. 177–257). Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M.P. Drahomanova [in Ukrainian].
10. Sosnina, T.V. (2015). Rol obrazovatel'nogo konsaltinga v modernizatsii sovremennoy shkoly [The role of educational consulting in the modern school's modernization]. *Nauka o cheloveke: gumanitarnyye issledovaniya. Pedagogicheskiye nauki – The Science of Person: Humanitarian Researches. Pedagogical sciences, №4(22)*. 142–147. Omsk : Omskaya gumanitarnaya akademiya. Retrieved from <https://elibrary.ru/item.asp?id=25014696> [in Russian].

О НЕКОТОРЫХ ЭФФЕКТИВНЫХ МЕТОДАХ ОБУЧЕНИЯ РУССКОМУ ЯЗЫКУ КАК ИНОСТРАННОМУ

Мамедова Егана Исраил, преподаватель

*Азербайджанский Государственный Университет нефти и промышленности,
Азербайджанская Республика, г.Баку*

Abstract. *The article analyzes the methodological aspects of teaching Russian grammar in a foreign audience at the initial stage of training, including the elementary and basic levels of learning Russian. Theoretical information about the grammatical system of the Russian language, due to the practical orientation of training, is presented. Listening as a special program, is about listening to the speech of a teacher or announcer, including both dialogues of different people and monologue unity. There is a need for foreigners to master the Russian language, especially speaking skills. It should be noted that informal communication gives them many difficulties. So, the first method of teaching Russian as a foreign language is the method of discussion (dialogue, conversation). Foreign students can ask and answer questions about regional geographic, social, everyday topics, interested in the grammatical rules of the Russian language. Constantly there should be a discussion of any concept, problems, topics, etc.*

Keywords: *methodical aspects, audition, informal conversation, training material, monological unities.*

Большинство стран мира пришли к выводу относительно необходимости формирования личности, обладающей не только родным языком, но и многими другими, что, в свою очередь, будет свидетельствовать о ее поликультурной направленности. Интерес иностранцев к русскому языку, желание и потребность его изучать в России и за ее пределами – это реалии сегодняшнего дня. Русский язык становится средством деловых отношений, языком диалога культур, языком специальности. Все это обуславливает необходимость развития современных методов и приемов обучения русскому языку как иностранному, детальной проработки теоретических аспектов преподавания и их воплощение в практику обучения русского языка как иностранного. Язык должен стать инструментом общения, позволяющий проникнуть в другую культуру, определить для себя ее характерные черты и усвоить тип поведения, адекватного восприятия представителями другой культуры. Только таким образом будущие студенты могут стать полноценными участниками межкультурного диалога.

В последнее время развивается сотрудничество народов-соседей, интенсификация туристических, торговых, научных и культурных связей детерминируют выработку оптимальных способов речевого общения. Все это приводит к тому, что появляется необходимость овладения иностранцами русским языком, в особенности навыками разговорной речи. Нужно отметить, что неформальное общение (в бытовых ситуациях) доставляет им множество затруднений. Сами студенты при общении со своими сверстниками, носителями русского языка, отмечают, что они посмеиваются над «книжным» характером их русской речи. Кроме этого, некоторые говорят, что в бытовых ситуациях им порой даже приходилось рисовать на бумаге, чтобы быть понятым. Вышеприведенные примеры подтверждают необходимость введения курса разговорной русской речи отработки речевых ситуаций знакомства, застольного общения, посещения общественных мест, пользования общественным транспортом и т.п.

Цель курса должны быть направлена прежде всего на преодоление у иностранцев чувства внутреннего дискомфорта в русской речевой среде. Студентов следует научить пользоваться русским языком как средством выражения своих мыслей, сделать иностранный язык естественным средством коммуникации использовать его в реальных жизненных ситуациях.

Конечно же, разговорная речь лучше всего усваивается при непосредственном постоянном общении с носителями языка. В условиях же оторванности от языковой среды необходимо создавать на занятиях ситуации, максимально приближенные к естественному общению. Следует разработать учебные пособия с текстами и упражнениями, которые смогут послужить для студента – иностранца тренировочной базой. Базовыми при изучении русского языка как иностранного представляются следующие лексико-тематические группы разговорной речи: семья, школа, питание, бытовое обслуживание, работа; внешность и характер человека; его душевное состояние,

вкусы и предпочтения; речь и мышление человека; здоровье; отношения между людьми (сотрудничество, конфликты, любовь, дружба); транспорт и компьютер.

Обучение многочисленных групп студентов, различающихся по психическим характеристикам, религиозным верованиями, разницей в возрасте и среде воспитания, требует поиска таких методов обучения, которые позволили бы наиболее полно реализовать природные способности студентов, развивать их, давать им знания в области лингвистики. Главным принципом в достижении такой педагогической задачи становится проблема выбора методов обучения русскому языку как иностранному и проверка их эффективности.

Преподавателей волнует вопрос, как быстрее, эффективнее, разнообразнее и интереснее подать иностранным студентам учебный материал. Преподавание русского языка является не легкой задачей. Именно поэтому постоянно разрабатываются новые методы, приемы, формы обучения русского языка как иностранного, создаются новые концепции. Над решением этих проблем активно работают ученые, преподаватели-практики учебных заведений различного профиля у нас и за рубежом. Важной предпосылкой успешного учебного процесса является выработка правильных методических основ, принципов преподавания русского языка как иностранного. Преподавание русского языка как иностранного невозможно без учета перспективных достижений современной лингводидактики, а также потребностей времени. Овладения любым языком как чужим эффективно при условии учета национально-специфических черт той или иной языковой системы на разных уровнях. Особенно ярко эти черты проявляются на уровне лексики и фразеологии.

Русский язык как иностранный является одним из разделов научно-практической сферы педагогической деятельности, что занимается обучением естественным языкам – лингводидактика. Его целью есть изучение русского языка для разработки методик, методов и технологий его описания для возможности преподавания русского языка носителям иностранных языков. В целом же, овладение языком является длительным, трудоемким, а главное, индивидуальным процессом. В программу обучения русскому языку, как и другим иностранным, входит углубленное изучение фонетики, грамматики, а также лексического состава языка, но все же выработке практических навыков уступает свое место теоретическое изучение. Основным становится функциональный принцип изучения русского как иностранного. Следует научить иностранных студентов не просто владеть основами иностранного языка, но также научить их общаться на изучаемом языке с энтузиазмом и интересом, как в рамках их профессиональной тематики, так и в различных бытовых ситуациях. Студенты должны не только понимать изучаемый язык, но и правильно построить свое сообщение в ответ, которое будет отвечать культуре собеседника. Поэтому наряду с изучением явлений языка, необходимо изучать особенности культур участников диалога, их характерные черты, сходства и различия.

Изучение культурных традиций составной частью входит в процесс обучения иностранному языку, который одновременно является обучением межличностному общению. В процессе работы на занятиях иностранные студенты должны подтверждать и отстаивать свою точку зрения, пользоваться аргументацией, научиться анализировать содержание и находить пути взаимопонимания в процессе диалога на изучаемом языке.

Во время обучения иностранному языку индивидуализация учебного процесса должна осуществляться на всех ступенях в том смысле, что его глубина и формы должны быть приспособлены к возможностям каждого иностранного студента. Стремление воплотить в практике принцип дифференцированного подхода к личности студента, стремление преподавателей выйти за рамки устаревшей системы образования привели к появлению новых методов обучения русскому языку с нетрадиционным содержанием.

По нашему мнению, методы обучения качественно изменят уровень знаний и повысят интерес к предмету. Существует множество исследований как отечественных, так и зарубежных лингвистов относительно основных методов обучения иностранным языкам. Целью общения является установление контакта, убеждения собеседника, осуществляемой в форме беседы или диалога. Именно поэтому наиболее приоритетным направлением подачи учебного материала является лексический, а уже потом – грамматический и фонетический [4, с. 102]. Несомненно, что основой такого занятия должна быть устная речь. Оно наблюдается, начиная с самых первых минут урока. По нашему мнению, изучение

грамматических правил, заучивание слов является лишь средством для овладения устной речью, так как оно - лучший способ усвоения и закрепления любого материала.

Итак, первый метод обучения русскому языку как иностранному – это метод обсуждения (диалог, беседа). Иностранные студенты могут задавать и отвечать на вопросы страноведческие, общественные, бытовые темы, интересоваться грамматическими правилами русского языка. Постоянно должно быть обсуждение какого-либо понятия, проблемы, темы и т. д. Таким образом, произойдет лучше усвоения учебного материала. Как видно, не имеет смысла постоянно проверять письменные задания (это целесообразно делать только во время итогового контроля уровня знаний иностранных студентов). Большинство студентов не будут разбираться в ошибках. А комментирование и объяснения как преподавателя, так и самих студентов сможет сразу же выявить слабые и сильные стороны в их знаниях.

Итак, второй метод – метод проектирования.

С его помощью можно выполнять множество задач и эффективнее достигать успеха в изучении русского языка как иностранного.

С иностранными студентами можно работать над такими проектами:

- экскурсия по городу (создание сценария, запись экскурсии на видео, самостоятельное озвучивание видеofilm);
- интервью и анкетирование на различные темы, которые оформляются в виде презентаций в PowerPoint;
- проектные работы, касающиеся непосредственно профессиональной сферы деятельности студентов.

Традиционная схема: объяснение преподавателя - заметки студентов - воспроизведение студентами поданного преподавателем материала традиционными методами (написание грамматических моделей, «прямое» запоминание слов и конструкций, а то и целых текстов, выполнение значительного количества письменных упражнений и т. д.) - все это не даст такой эффективности для понимания и использования русского языка как простое обсуждение. Все они имеют как положительные, так и отрицательные стороны. Нам близка мысль американского лингвиста Леонарда Блумфельда: «В процессе развития теории и практики обучения иностранным языкам осуществлялись многочисленные попытки, направленные на создание наиболее рациональных методов овладения иностранными языками. Наряду с развитием основных методических направлений обучения иностранным языкам развивались и их модификации. Модификациями одного методического направления считаются методы, которые характеризуются общими или близкими чертами основного методического направления». Необходимо отметить, что только в результате сочетания нескольких методов мы сможем добиться успеха.

ЛИТЕРАТУРА

1. Беглова Е.И. Семантико-прагматический потенциал некодифицированного слова в публицистике постсоветской эпохи: автореферат, М. 2007. № 4 С. 102.
2. Падучева Е.В. «Язык русской культуры» Школа. М., № 7, 1996 г.
3. Падучева Е.В. Высказывание его соотносительность с действительностью. Статья, М..УРСС, № 3, 2002.
4. Русская разговорная речь. Фонетика. Морфология, Журналистика. 2008 № 2.
5. Левонтина И.Б. Понятие цели и семантика целевых слов русского языка. М.: «Языки славянских культур», №1 2006. С. 163- 238.
6. Химик В.В. Большой словарь русской разговорной экспрессивной речи. СПб. 2004. С. 178-201.

PSYCHOLOGICAL MEANINGS OF DEVIANT BEHAVIOR IN TRANSFORMATION OF FUNCTIONS OF SOCIETY CONDITIONS

Overchuk Viktoriya

Candidate of Psychological Sciences., docent,

Vinnytsya, Ukraine

*Associate Professor at the Department of Psychology
of Vasyl` Stus Donetsk National University*

Abstract. *The article highlights the meanings of the deviant behavior of teenagers in terms of transformation of functions of society. Destructive processes that at the present stage, engulfing diverse public sphere, economic impoverishment of the population, the military conflict on the East of the country, led to the growth of deviation is not only among the adult population, but also among teenagers. Teenage deviant behavior is due to a number of factors, among which in the first place it is worth noting the growth and increasing teen crime, aggression and violence, which is observed in Ukraine. The tendency of teenagers to deviant behavior is caused by the fundamental changes of consciousness, activity and relationships, which are characteristic of this age period. The author of the selected factors that cause aggressive behavior, signs of deviant behavior and its goals. Emphasises the need for search forms, methods and technologies to prevent and overcome the deviant behavior of teenagers.*

Keywords: *teenagers, aggression, deviant behavior, motives, psychological manifestation.*

Introduction. Global changes, which happen in economical, social and technological spheres of society makes a serious transformations of cultural and psychological bases of functions of society – life purposes, values, political and ideological interests, relations to morals and traditions, social security. From people, who lives in conditions of regular danger, there are waste to expect a solid success in human and social development. Due that conditions, there is a process of the quick degradation of society, which is not percept to people`s social safety. Compounded by moral and spiritual fall, civil society does not become the subject of social relations, and the role of the object, which is satisfied by any improvement of the situation, instead of becoming the creator of its future. Social economic and demographic problems in modern society, the crisis in politics, culture, and spiritual and moral contradictions determine the difficult financial situation of the Ukrainian population, poor housing and living conditions, adverse psychological climate in the family, which affects its spirituality and the upbringing of children.

The results of research. The problem of deviant behavior in the teenage environment is one of the most urgent problems, which today is widely debated by psychologists, pedagogues, sociologists, doctors. Destructive processes that at the present stage, engulfing diverse public sphere, economic impoverishment of the population, the military conflict on the East of the country, led to the growth of deviation is not only among the adult population, but also among teenagers. Teenage deviant behavior is due to a number of factors, among which in the first place it is worth noting the growth and increasing teen crime, aggression and violence, which is observed in Ukraine. In the case where growth of deviant behavior is marked in the younger generation, there is a real danger to society, because after a certain time the present teens will shape its driving force and determine how successful will its development. In this regard the relevance of this topic no doubt.

Today, the lower bound of definition of teenagers somewhat deformed. If several decades ago teenagers was about 10-11 years, now it increasingly starts in 9 years. Teen age is a very challenging period in a person's life, as it is currently undergoing intensive formation of personality and worldview systems, system of values, motivations and norms. That is, it is in teen age humans formed a certain view of the world, themselves and the society in which they lives. This process depends on a number of factors, including the first place stands the social sphere and psychological features of the particular person.

The tendency of teenagers to deviant behavior is caused by the fundamental changes of consciousness, activity and relationships, which are characteristic of this age period. For this period of life characterized by: the desire of the child to mature, developing self-awareness and self-esteem, increased interest in their personality, their capabilities and abilities. In the absence of conditions for positive realization of potentials, the processes of self-affirmation teen can occur in the warped shapes and lead to adverse reactions and consequences [1].

Deviant behavior of teenagers caused by a number of factors. First, pubertation characterized by psychophysiological features a teen that have a significant impact: the rapid development of the body, hormonal changes, puberty.

Second, it is a complex of crisis period for a child, which includes not only the subjective phenomena of the process of formation, but the crisis of the society.

Third, at this age begin to form such important as personality as the desire for development, introspection and self-discovery.

Fourth, this period accounts for the appearance of reflection and formation of moral beliefs, teens are beginning to realize themselves part of the society, they acquire new socially significant positions, make the first attempts towards self-determination.

Fifth, we should note that the teenagers present is the self-serving focus person, indicating that lack of critical acclaim of his personality. The predominant value their opinions, interests, beliefs, personal qualities over the values, beliefs, personal qualities of other people. All the needs, the interests of the teenagers aimed mostly at himself.

Deviant behavior of teenagers is a system of acts or actions that are opposition to accepted in legal and moral norms. The essence of the deviant behavior of teenagers is in the wrong sense of his place and purpose in society, in particular during their moral and legal consciousness.

For deviant teenagers are characterized by the following features of the emotional and volitional areas as increased anxiety, the defectiveness of the value system, particularly in the area of purpose and meaning in life. They are, as a rule, impulsive, irritable, inflammatory and aggressive, conflict, all this makes socializing teenagers as with adults and peers [2].

Teenage deviation differs high personal inclusion, understated criticism to the committed offence and the possibility of relapse. This is often the most teen misbehavior is evaluated as an expression of autonomy and the manifestation of a "heroism".

O. Zmanovska names these specific meanings of deviant behavior [3]:

- reusable, long violation of norms accepted by the society;
- various manifestations of social disadaptation, which cause a negative assessment by other people;
- behavior is not identified with mental illness or patopsychological conditions, although it may in certain circumstances acquire pathological forms (alcoholism, drug addiction, etc.);

• the result of the behavior is causing real harm to the individual or others.

The psychological manifestations of deviant behavior identity include the following:

- spiritual problems, in particular, the lack or loss of meaning in life, feelings of inner emptiness, blocking the self-realization of spiritual potential, etc.;
- deformation of value motivational sphere, unformed or reductive moral values (conscience, responsibility, honesty), prevalence of deviant values, egocentric orientation, frustrate higher needs, internal conflicts, are underproductive psychological protection mechanisms;
- emotional: anxiety, depression, the predominance of negative emotions, alexithymia (difficulties in understanding their feelings and inability to articulate them in a nutshell), emotional roughen effect (loss of the ability to determine the feasibility, appropriateness of those or other emotional reactions, dose), affects, etc.;
- the problems of self-regulation: the inadequacy of self-esteem and the level of harassment, lack of development of reflection, self-control, low level of adaptive possibilities;
- distortions in cognitive sphere: stereotypes, rigidity of thinking, limited or insufficient cognitive development areas, the presence of prejudice;
- a negative experience: having bad habits, mental trauma, violence, social incompetence, etc.

Depending on the rules, which are mapped features of behavior and its negative effects, outline the following types of deviant behavior: antisocial (delinquent and criminal), the deviating (immoral), autodestructive behavior. Deviant behaviors in the teenage environment over the past

decade have a tendency to rapid increase and manifest themselves in asocial, conflict and aggressive actions, destructive actions such as: bullying, delinquent behavior, alcoholization, drug addiction, etc.

The motives of his behavior could their teenager, but more often committing aggressive acts is excited and supported work trends. The psychological purpose of aggression may be causing the pain and harm to the victim, and achieve other results. The most common objectives of aggressive behavior can be [4]:

- hurting victim;
- revenge for suffering;
- damage;
- domination, power into other person;
- getting material values;
- affective detention, internal resolution of conflicts;
- self-assertion, increasing self-esteem, preservation of self esteem;
- protection from real or imagined threats and suffering;
- advancement of the personal autonomy and freedom;
- conquest authority in a group of peers;
- the removal of obstacles on the way to get the needs;
- attention.

Conclusions. At the present stage of development of Ukraine is particularly acute is the issue of the search forms, methods and technologies to prevent and overcome the deviant behavior of teenagers. The leading role in the prevention of deviant behavior among teenagers belongs to the family, parents, teachers. Parents have to pay enough attention to their child, more to communicate, build with her trusting, partnerships, which would have rendered the teenager to share with them their problems, find family support and protection. In your example, bring up the child of respect and understanding for others, demonstrate the equality in rights for all people without exception.

In terms of modern Ukraine family is going through great difficulties of social economic character, but it still continues to be a defining element in the process of formation of the moral health of the child. According to the researches of the Institute of Sociology of NAS of Ukraine, the family trust – 61, 44% of young people in the partial trust is 31.36% trust more or less 2, 87% in General don't trust 2.83% [5].

It is known that in the teen age family's authority somewhat reduced, in the formation of value orientations, the ideals of increasing the role of friends, classmates [6]. And the older a person becomes, the wider, diverse becomes the scope of its interaction with socium. And on its formation affects not only the closest surroundings, but also secondary and tertiary agents: media, Internet, politics, teachers of universities, figures show business, sports, etc. However, a family of many children, and in the next years remains an important factor in the formation of spiritual values, civil position.

Options work in the "parents – children – teachers" – many and base their only – the quest for constructive ways of relationships. The basis for such cooperation should be unity in relation to the child as to the highest value.

REFERENCES

1. Zmanovskaya, E. V. Deviantologiya: (Psihologiya otklonyayushchegosya povedeniya): Ucheb. posobie dlya stud. vyssh. ucheb. Zavedenij: Tekst./E.B. Zmanovskaya. – M.: Izdatel'skij centr «Akademiya», 2003. – 288 s.
2. SHnejder, L.B. Deviantnoe povedenie u detej i podrostkov Tekst./ L.B. SHnejder. M.: Akademicheskij proekt; Gaudeamus, 2007. – 336 s.
3. Andreev N.A., Tarakanov YU.V. Asocial'noe povedenie nesovershennoletnih: Monografiya / Pod red. A.V.Gorozhanina. – Samara: Izd-vo Samarskogo jurid. in-ta Minyusta Rossii, 2001. – 154 s
4. Afanasieva V. V. Pedahohichna profilaktyka ahresyvnoi povedinky pidlitkiv v umovakh zahalnoosvitnoi shkoly / V. V. Afanasieva // Sots. pedahoh.: teor. ta praktyka. – 2010. – № 2. – S. 55 – 63.
5. Instytut sotsiolohii NAN Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://http://isoc.com.ua/institute/public.php>
6. Ukrainskyi instytut sotsialnykh doslidzhen imeni Oleksandra Yaremenka [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www/uisr.org.ua>

НЕГАТИВНИЙ ВПЛИВ КОМП'ЮТЕРА НА ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ

к. психол. н., доц., **Матохнюк Л. О.**,

Україна, м. Вінниця, Комунальний вищий навчальний заклад «Вінницька академія неперервної освіти»,

к. психол. н., доц., **Вальчук О. А.**,

Україна, м. Хмельницький

Національна академія Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького

к. психол. н., доц., **Дем'янюк К. Д.**,

Україна, м. Хмельницький

Національна академія Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького

Abstract. In the given article the analysis of revealing and minimization of negative manifestations in human health during work on a computer is carried out. A person must realize his/her own responsibility for the use of information and communication means, take care of the safety of finding the Internet without taking the position of the passive recipient regarding the proposed technological achievement. Therefore, the problem of preserving the physical and emotional health of the individual should be one of the priorities. Regarding the detection of negative manifestations that may be caused by long-term computer work, a survey was conducted among network users. The results of the survey are a confirmation that prolonged stay at the computer is hazardous to health and can not be overlooked. We just need to correctly and wisely use the opportunities that are offered to us today by new technologies. The use of computer technology in modern society provides enormous opportunities for self-development and self-improvement, so you must ensure that work on the computer does not affect the health, take care of a properly organized workplace and develop rules of conduct when working on a computer.

Keywords: computer influence, personality health, body functions, negative manifestations, preservation of physical and emotional health

Вступ. Важливим для особистості є обізнаність не лише з можливостями використання інформаційних засобів, які активно пропонує і розповсюджує сучасне суспільство, а й попередження щодо правил користування ними. Особистість має усвідомити власну відповідальність у користуванні інформаційно-комунікативними засобами, піклуватись про безпечність знаходження в Інтернеті, не займаючи позицію пасивного реципієнта щодо запропонованого технологічного здобутку [2]. Тому проблема збереження фізичного та емоційного здоров'я особистості повинна бути однією з пріоритетних.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питаннями впливу комп'ютера (комп'ютерний синдром) на здоров'я людини та його профілактика займалися Р. Карпюк, О. Петрик та ін.; впливу комп'ютера на зір – В. Білоус, М. Гурбич та ін.; неврологічний аспект – О. Беляєв, Г. Демірчоглян та ін.. Однак велика кількість чинників ризику залишається малодослідженою.

Таким чином, метою даної статті є виявлення та мінімізація негативних проявів у здоров'ї людини під час роботи за комп'ютером.

Результати дослідження. Розглянемо особливості взаємодії людини з комп'ютером та визначимо найбільш значущі негативні прояви, які можуть бути викликані довготривалою роботою за комп'ютером. Вивчаючи питання впливу комп'ютера на здоров'я людини Р. Карпюк, О. Петрик відзначили такі чинники ризику, викликані впливом комп'ютера на психофізіологічний стан людини: проблеми, пов'язані з електромагнітними випромінюваннями; проблеми погіршення зору; проблеми пов'язані з м'язами й суглобами; стрес, депресія й інші психоемоційні розлади [1]. Підтримуємо умовивід вищезазначених досліджень про те, що кожний із цих випадків ризику прямо пропорційний часу, який проводиться за комп'ютером і поблизу нього. У людини, яка довгий час працює за комп'ютером, тіло не рухається й зберігає однотипне положення, рука, тримаючи «мишку» стає малорухливою, тощо. Також користувач переробляє великий потік інформації, читає багато

інформації з монітору та ін. Це дуже негативно впливає на організм, а саме: порушується циркуляція крові в організмі людини, перенапружуються суглоби кисті й плеча, м'язи, напружується зір, розвивається розумова втома і порушення уваги. Нерідко причиною хронічного стресу є великий потік інформації, а також напружений стан користувача, який змушений весь час приймати рішення, від яких залежить ефективність його роботи. Довготривала робота за комп'ютером дуже часто поглинає всю увагу користувача і тому такі люди погано харчуються та працюють протягом дня впроголодь. На додачу тривала робота в Інтернеті, комп'ютерні ігри можуть стати причиною виникнення комп'ютерної залежності.

Щодо виявлення негативних проявів, які можуть бути викликані довготривалою роботою за комп'ютером було проведено опитування серед користувачів мережі Інтернет за допомогою соціальної мережі Facebook. Для цього, в Google формах, було розроблено опитувальник «Здоров'я та комп'ютер», який містить 11 запитань. До кожного запитання було надано варіанти як позитивних так і негативних відповідей, а також надано можливість написати свій варіант. Вибірка складала 307 опитаних респондентів дорослого віку. Відповіді користувачів зберігаються автоматично, а статистику відповідей, зокрема у вигляді діаграми, можна переглянути просто у формі.

Тривале перебування за комп'ютером призводить до обмеження рухової активності, зниження сили скорочення м'язів що може стати причиною погіршення функцій організму, а саме патологій опорно-рухового апарату, порушень циркуляції крові, збоїв у ритмі дихання, травлення, тощо. Це може призвести до такого захворювання як гіподинамія. Тому, у першому блоці запитання стосувалися надання переваги людиною руховій активності, заняттю спортом і активним іграм чи тривалому сидінню перед комп'ютером. А також наявності порушень функцій організму, що пов'язано з тривалим перебуванням за комп'ютером.

На перше запитання «Чому Ви надаєте перевагу?» опитані респонденти найбільшу перевагу надали таким варіантам, як тривалому сидінню перед комп'ютером (37,2%) та заняттю спортом і активним іграм (43,9%) (рис.1).

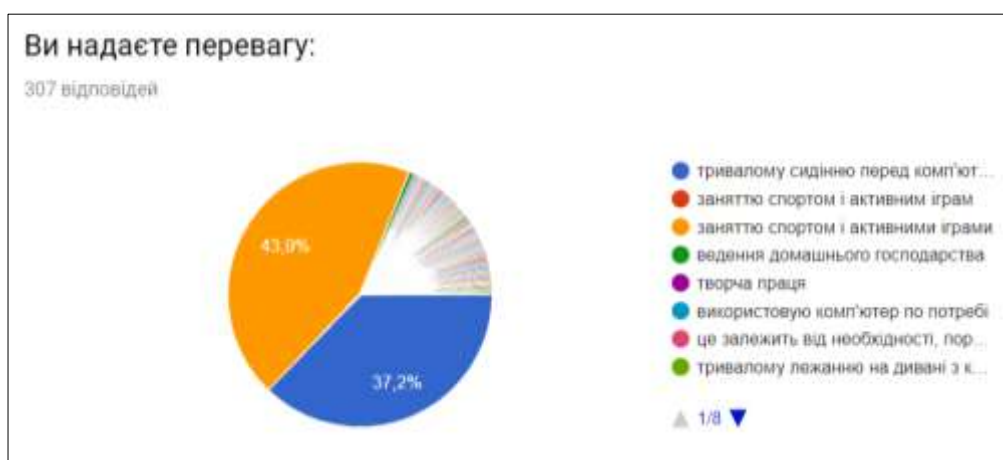

Рис. 1 Результати відповідей дорослих осіб на запитання гіподинамії

Також були названо свої варіанти відповідей: активній праці та відпочинку; активному способу життя; знаходження балансу між спортом та використанням комп'ютера; в'язанню; веденню домашнього господарства; живому спілкуванню; заняттю спортом і активними іграми; подорожам; йозі; прогулянкам; читанню книг, періодичних видань, сучасної літератури; пасивному відпочинку; перегляду телепередач; рукоділлю та ін.

Як видно з опитування дорослі люди намагаються знайти баланс між роботою за комп'ютером та проведенням дозвілля, що є свідченням того, що дорослі вміють розподіляти свій час.

Під час роботи за комп'ютером дорослі люди відчувають стійке стомлення м'язів рук (29%), болі суглобів (17,9%), головні болі (55,1%), порушення координації пальців (11,4%) та ін. (рис.2).

Рис. 2. Результати відповідей дорослих осіб на наявність порушень функцій організму

Результати опитування за першим блоком питань засвідчили, що тривале перебування за комп'ютером негативно позначається на фізичному здоров'ї людини. Враховуючи той факт, що вибірка опитуваних осіб складала людей дорослого віку (20 років і більше), можна зробити висновок, що негативний вплив комп'ютера на фізичне здоров'я дорослої людини не такий сильний, оскільки у них вже сформовані основні органи і функції організму.

Другий блок запитань стосується впливу комп'ютера на центральну нервову систему. Тривале використання комп'ютера може не тільки стати причиною підвищеної стомлюваності і навіть запаморочень, але й викликати інші вегето-судинні порушення: денну сонливість, полохливість, апатію, неухважність, запальність, слабкість тощо.

Із запропонованих варіантів потрібно підібрати найбільш точний варіант щодо стану людини під час перебування за комп'ютером (рис.3).

Рис. 3 Результати відповідей дорослих людей щодо впливу комп'ютера на центральну нервову систему

Користувачі інформаційно-комунікаційних технологій, перебуваючи за комп'ютером найбільше скаржаться на болі в спині та попереку (54,4%), швидко втому (42,7%), дратівливість (13%) та мають зіпсовану поставу 5,2%. Разом з тим, у певного відсотка осіб, перебування за комп'ютером сприяє підвищенню позитивного настрою (3,9%), отримання задоволення (15%) та припливу сил (2,3%). Свого роду це може бути провісниками комп'ютерної залежності, але це потребує додаткового дослідження. Лише незначна частина респондентів (0,3%), знаходячись за комп'ютером, відповіли що не відчувають ніяких проблем, почувають себе цілком комфортно, просто отримують інформацію, цілком зосереджені на роботі.

Однак результати опитування за другим блоком засвідчили, що, тривала робота за комп'ютером призводить до неухважності роздратованості, фізичної перевтоми, сонливості, слабкості (рис.4).

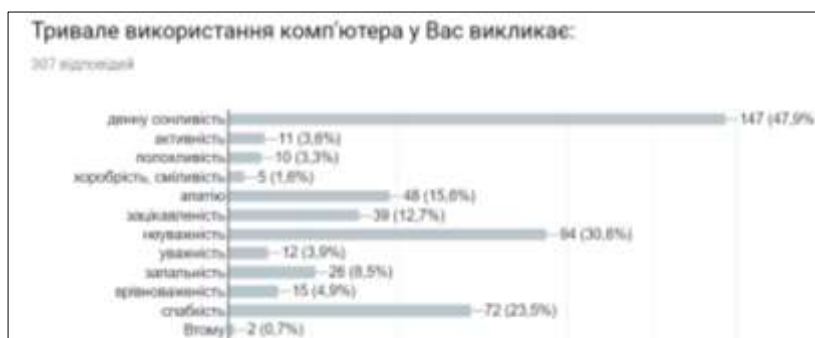

Рис. 4. Результати відповідей дорослих людей щодо перетому

Якщо робота цікава, то вона приносить задоволення, якщо ні - роздратування, але це пов'язується зі змістом роботи, а не з роботою на комп'ютері.

Тривала робота за комп'ютером негативно впливає на очі й зір. Читання інформації з монітора викликає напруження очей. Очні м'язи перебувають у постійній нарузі, з часом це може призвести до порушень зору. Наступний блок запитань стосується проблем пов'язаних із захворюванням очей (рис.5).

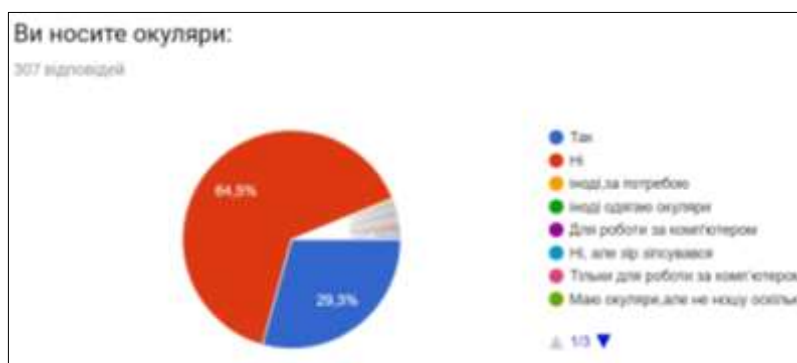

Рис. 5. Результати відповідей дорослих людей щодо наявності окулярів

Під час роботи за комп'ютером 64,5% респондентів окуляри не вдягають, 6,2% - тільки для роботи. Це можна пояснити тим що сучасні технічні засоби є висококласними та задовольняють найсуворіші вимоги передбачені Державними санітарними правилами та нормами. Монітори характеризуються мінімальним впливом на функціональний стан здоров'я користувачів персональних комп'ютерів. Менше третини 29,3% опитаних респондентів окуляри носять постійно, що пов'язується з роботою за комп'ютером.

Серед захворювання очей переважає стомлюваність очних м'язів (46,9%) та проблеми з внутрішньо очними судинами (11,7%) (рис.6).

Рис. 6. Результати відповідей дорослих людей щодо наявності захворювань очей

М'язи, які управляють й фокусують їх на певному предметі, просто втомлюються від надмірного навантаження [3]. Інші названі види захворювань (дитяча травма, короткозорість та ін..) не пов'язуються з роботою за комп'ютером.

Робота за комп'ютером негативно впливає на психічний стан людини. Це може проявлятися через негативні емоції, поганий настрій, млявість, пасивність та ін. Тому четвертий блок запитань присвячений вивченню емоційного стану, уваги дорослих людей (рис. 7, рис. 8, рис. 9).

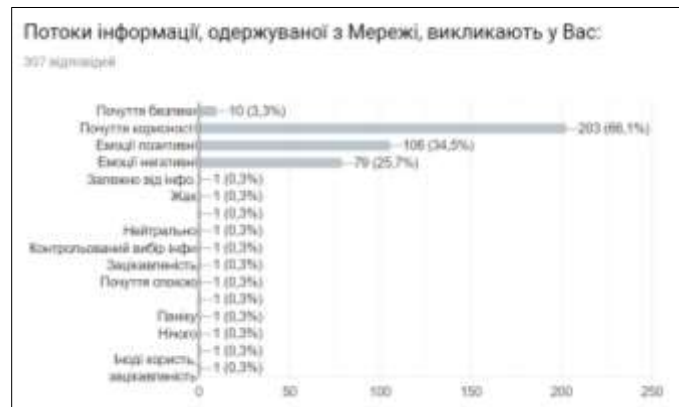

Рис. 7. Результати відповідей характеристики емоційного стану

Потік різноманітної інформації призводить до прояву негативних емоцій, побоювань (25,7%). Інколи пошук корисного викликає відчуття втрати часу і часто негативні новини розчаровують. Разом з тим, у більшості випадків, в залежності від виду повідомлення інформаційний контент викликає почуття корисності (66,1%), зацікавленість (34,5%). Дорослі люди спроможні уникати впливу негативної інформації.

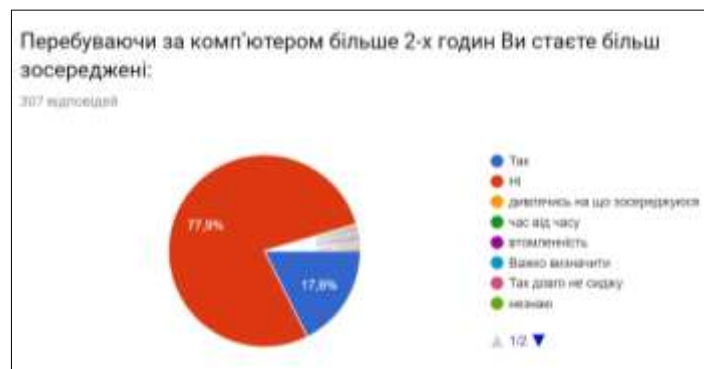

Рис. 8. Результати відповідей дорослих людей на зосередженість

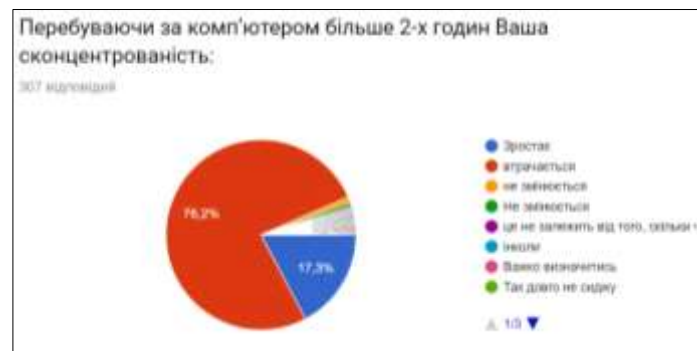

Рис. 9. Результати відповідей дорослих людей на сконцентрованість

Довготривале утримання уваги на виконанні певного завдання, дозволяє проникнути в його суть, глибше зрозуміти, усвідомити і мати більше можливостей на його вирішення. Однак довготривале, малорухливе перебування за комп'ютером більше 2-х годин негативно позначається на увазі. Отримані результати вказують на зменшення зосередженості (77,9%), зниження сконцентрованості (76,2%) під час роботи. Такі результати пояснюють той факт, що

знання у більшості людей в багатьох сферах і галузях поверхневі, загальні. Відомості про об'єкт дослідження виявляються розпливчати і нечіткими.

Людина, яка тривалий час працює за комп'ютером піддається реальному ризику захворювань органів шлунково-кишкового тракту (рис.10).

Рис. 10. Результати відповідей щодо наявності проблеми з харчуванням

Однією із вагомих причин, що призводить до проблем зі шлунком є нерегулярне харчування. Захоплення комп'ютером є причиною того, що люди часто забувають про їжу (22,1%) або зовсім втрачають апетит (35,8%). Інші, навпаки, починають харчуватися неконтрольовано – перекушувати прямо перед монітором і не особливо дбати про якість їжі.

Висновки. Результати проведеного опитування є підтвердженням того, що тривале перебування за комп'ютером небезпечно для здоров'я, і не помічати цього не можна. Разом з тим й перебільшувати небезпеку теж не варто. Потрібно просто грамотно і розумно використовувати ті можливості, які нам пропонують сьогодні нові технології. Використання комп'ютерних технологій в сучасному суспільстві дає величезні можливості для саморозвитку та самовдосконалення, тому потрібно слідкувати, щоб робота за комп'ютером не позначилась негативно на здоров'ї, дбати про правильно організоване робоче місце та виробити правила поведінки при роботі за комп'ютером.

ЛІТЕРАТУРА

1. Р. Карпюк, О.Петрик Комп'ютерний синдром та його профілактика. Спеціальна педагогіка та соціальна робота. 2 (303), 2016. С.99-105 URL: [file:///C:/Users/1/Downloads/Nvvnup_2016_1\(2\)_21.pdf](file:///C:/Users/1/Downloads/Nvvnup_2016_1(2)_21.pdf)
2. Матохнюк Л. О. Рекомендації щодо безпечного використання інформаційних технологій. Scientific review № 9(52), 2018. С. 174-189 URL: <http://www.naukajournal.org>
3. Анохін П. К. Очерки по физиологии функциональных систем / П. К. Анохин. – М. : Медицина, 1975.– 446 с.

ВИКОРИСТАННЯ КОГНІТИВНО-АНАЛІТИЧНИХ ТЕХНІК ПІД ЧАС РЕЖИМУ ВІДПОЧИНКУ МОРСЬКИХ ФАХІВЦІВ ПІД ЧАС ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ

к.псих.н. **Сорока О. М.**

Україна, м. Ізмаїл, старший викладач кафедри навігації і управління судном Дунайського інституту Національного університету «Одеська морська академія»

Abstract. The article considers the use of cognitive-analytical techniques during the professional activity of specialists in river and sea transport in extreme situations. The analysis of the autocompetent development of psychic self-regulation, self-control, self-correction determined the orientation towards the formation of high-level emotional and volitional stability and other important psychological qualities for future marine specialists, necessary for the successful fulfillment of professional tasks and effective actions in conditions of extreme situations of professional activity.

Keywords: psychological readiness, extreme situations, experts maritime transport, auto psychological competence, selfcorrection, self-control, self-regulation.

Вступ. Професійна діяльність фахівців річкового та морського транспорту відбувається в екстремальних умовах та характеризується значною насиченістю екстремальних ситуацій, що виникають на основі дії різних (людських (індивідуально-особистісних та соціально-психологічних), виробничо-технічних (техногенних), природних (погодно-кліматичних, аварійних та ін.) екстремальних чинників. Основним мотивом поведінки фахівця при діяльності в екстремальних умовах при виникненні екстремальних ситуацій є виконання професійних обов'язків на основі активної поведінки, обумовленої внутрішніми установками готовності до екстремальності подій. [7;142].

Високий рівень розвитку психологічної готовності майбутнього морського фахівця до екстремальних ситуацій професійної діяльності забезпечується комплексом зовнішніх та внутрішніх психолого-педагогічних умов. Власне взаємодоповнення цих умов у підсумку і визначає ефективність процесу професійної підготовки фахівця у ВНЗ [6;165]. Проблема формування психологічної готовності моряків до екстремальних ситуацій професійної діяльності на основі розвитку їхньої аутопсихологічної компетентності є актуальною.

Результати дослідження. Аутокомпетентнісний розвиток психічної саморегуляції, самоконтролю, самокорекції є спрямованим на формування у майбутніх морських фахівців високої емоційно-вольової стійкості та інших важливих психологічних якостей, необхідних для успішного виконання фахових службових завдань та ефективних дій в умовах екстремальних ситуацій професійної діяльності.

На основі методології розвитку складових аутокомпетентності (А. Деркач, Л. Степнова та ін. [3]), у розробленому Плані [6] реалізації кожної послідовної стадії змін (самокорекції) відповідно-послідовно відповідають ведучі основні процеси змін поведінки майбутнього моряка: мотиваційні; когнітивні; афективні; поведінкові. Алгоритм розвитку самоконтролю майбутнього моряка Плану на основі врахування чинників екстремальності та подолання впливу негативних емоційних станів тривоги та страху реалізується як сукупність внутрішніх (Я-ідеальне в самоконтролі; рівні опанування самоконтролю майбутнього морського фахівця; Я-реальне в самоконтролі) та зовнішніх (навчання самоконтролю в тренінговій групі) чинників. Якісними ознаками рівня самоконтролю та саморегуляції виступають компоненти професійної діяльності фахівця морського транспорту (ціль, мотив, спосіб, результат), що відповідно характеризують рівень психологічної готовності майбутнього фахівця морського транспорту до екстремальних професійних ситуацій.

У структурі Методики, адаптованої до умов Плану, комплексно поєднуються елементи аутогенних дихальних технік, технік релаксації та комплекс модифікованих форм когнітивно-аналітичних технік на основі самоусвідомлення. Механізм Методики полягає в усвідомленому аутопсихологічному впливі на тілесність людини, що спрямовується на аутокорекцію

психосоматичного напруження, аутогенне зняття напруження з респіраторних м'язів, на аутопсихологічне усунення деструктивних психотравматичних переживань та їх впливу на психосоматичну фіксацію, на усвідомлену аутореалізацію компенсаторних ефектів щодо психологічного стрес-напруження та відповідного психосоматичного дисбалансу. Зауважимо також, що основні складові даної методики розглядаються дослідниками як елементи системи аутогенного впливу, спрямованого на психологічне забезпечення розвитку та корекції особистості працівника, підвищення ефективності його фахової діяльності – І. Баклицький, О. Обознов, О. Полякова, В. Толочек та ін. Зокрема І. Баклицьким методи аутогенного тренування, спрямовані на розвиток психічної саморегуляції, розглядаються в контексті психології праці як аспекти забезпечення психологічної активізації формування, розвитку та корекції резервних можливостей працівника [1, с. 393–417].

На основі проведення аналізу [7] й врахування в нашому дослідженні умов професійної підготовки майбутніх фахівців морського транспорту та характеристик екстремальності їх професійної діяльності, можливість застосування Методики як ефективного чинника формування психологічної готовності моряків до екстремальних фахових ситуацій визначається такими перевагами:

- доступність і простота опанування основних вправ даної надійно верифікованої методики, з урахуванням її модифікованих форм, для майбутніх морських фахівців у ході навчального процесу в морському навчальному закладі;

- вправи методики безпосередньо спрямовані на підвищення психологічної готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної діяльності в екстремальних ситуаціях, що забезпечується на базі формування та розвитку аутокомпетентнісної здатності майбутніх морських фахівців до самокорекції, самоконтролю, саморегуляції тривоги та страху перед ймовірними фаховими екстремальними ситуаціями;

- методикою не використовуються вправи, які викликають відчуття важкості в кінцівках, оскільки після таких вправ упродовж певного часу залишається відчуття м'язової скутості. Наявність таких психофізичних станів заважає як безпосередньо виконанню службових завдань фахівця морського транспорту, так і його можливості постійно залишатися в стані високої психологічної готовності до професійної діяльності в екстремальних ситуаціях;

- кожне заняття із засвоєння методики триває 15–20 хвилин, у межах цього ж часу відбувається й самостійне аутогенне тренування за Методикою після її засвоєння. Така тривалість Методики залишає і час для безпосередньої навчальної підготовки майбутніх фахівців морського транспорту в умовах морського закладу вищої освіти, і також суттєво не впливає на позаслужбовий час фахівця морського транспорту в умовах його перебування на судні;

- курс навчального засвоєння методики є нетривалим за часом – 12 занять, з можливістю індивідуального повторення занять у вільний від занять час. Це дає широкі можливості для індивідуалізації прийомів впливу Методики з урахуванням особистості кожного майбутнього морського фахівця;

- універсальність застосування вправ методики у професійній діяльності фахівців морського транспорту (можливість використання для аутопсихологічної мобілізації сил і можливостей моряка: перед заступанням на вахту, що забезпечує оптимальну психологічну готовність до ефективного виконання службових обов'язків та до професійної діяльності в екстремальних ситуаціях; для відновлення психічної рівноваги після закінчення несення вахти; для зняття психофізичної напруженості й негативних емоційних станів в перервах між несенням служби на судні);

- навчання перших трьох вправ методики (заспокоєння, релаксації та відчуття тепла в кінцівках) проводиться одночасно, що сприяє ефективному засвоєнню основних станів аутогенного тренування. Це скорочує термін навчання та оптимізує час при самостійному застосуванні методики;

- під час навчання методиці її можна застосовувати в тренінгових групах як з 8–12, так і до 30 осіб (відповідає експериментальній апробації програми);

- релаксація здійснюється на основі аутогенних вправ методики за допомогою ідеомоторного тренування м'язового апарату. Це допомагає досягти оптимального робочого стану фахівців морського транспорту напередодні виконання фахових завдань, що забезпечує підвищення їх психологічної готовності до професійної діяльності в екстремальних ситуаціях;

– можливість широкої варіації комплексу вправ Методики, спрямованого на загальне зміцнення емоційно-вольової сфери майбутнього морського фахівця. Для цього використовуються аутопсихологічні формули самонавіювання (форми самонаказів, самопідбадьорення [5, с. 175–177] та когнітивно-аналітичної техніки аутогенного подолання пасток страху, патогенного мислення.

Методика аутогенного тренування (за В. Лобзіним та М. Решетніковим) складається з 8 основних комплексів вправ (блоків). Ці блоки послідовно виконуються як під час навчання, так і при самостійному виконанні Методики.

Комплексна методика аутогенного тренування (В. Лобзін та ін.)

Черговість основних комплексів вправ: 1) загальне заспокоєння; 2) досягнення тренуваної м'язової релаксації; 3) посилення відчуттів тепла в кінцівках; 4) посилення відчуттів тепла в сонячному сплетінні; 5) опанування регуляції ритму і частоти дихання; 6) опанування регуляції ритму і частоти серцевої діяльності; 7) мобілізуючі вправи; 8) загальне зміцнення емоційно-вольової сфери. Виконання вправ завершується самонавіюванням формул мобілізації.

Умови екстремальної специфіки діяльності фахівців морського транспорту визначають необхідність для більш стійкого ефекту аутопсихологічного формування психологічної готовності до екстремальних ситуацій посилити блок, спрямований на загальне зміцнення емоційно-вольової сфери. Така модифікація Методики на основі застосування осучасненого комплексу аутогенних вправ на загальне зміцнення емоційно-вольової сфери майбутніх фахівців морського транспорту збільшує ефективність Методики та не призводить до зміни її визначальних змістовних переваг. Охарактеризуємо її.

Блок вправ «Загальне зміцнення емоційно-вольової сфери». Вправи по загальному зміцненню емоційно-вольової сфери майбутніх фахівців морського транспорту сприяють: підвищенню здатності до ефективного подолання на основі самоконтролю, самокорекції та саморегуляції деструктивного впливу стрес-чинників; аутогенному розвитку конструктивного аутопсихологічного сприйняття дійсності в умовах фахових екстремальних ситуацій; зменшенню негативності свідомості. Психологічна готовність до такого сприйняття сприяє вибору оптимально-фахового варіанту реагування на екстремальний характер професійно-обумовленої ситуації. Така здатність фахівця морського транспорту є чинником забезпечення професійної надійності його дій, його стресостійкості, визначаючи ефективну аутокорекцію тривоги та страху перед ймовірними професійними екстремальними ситуаціями.

Також елементом Методики В. Лобзіна, спрямованим на збільшення ефективності даної Методики, у блоці «Загальне зміцнення емоційно-вольової сфери» виступають когнітивно-аналітичні техніки аутогенного подолання на основі самоусвідомлення ловушок страху, негативного та тривожного мислення (зокрема депресивних станів, а також самотності (професійної самотності в умовах фахової діяльності фахівців морського транспорту)). Серед розряду тілесно орієнтованих психотехнік вони належать до когнітивно-аналітичних технік. На базі самоусвідомлення вони забезпечують загальне аутопсихологічне зниження деструктивних психотравматичних переживань та усунення їх впливу на ефективність виконання діяльності, зменшення негативності свідомості. Аутогенний вплив розвитку саморегуляції на базі даних психотехнік визначає більш ефективний самоконтроль над емоціями та посилення вольової здатності до подолання складнощів діяльності та чинників екстремальності. Ці техніки спрямовано на зміцнення позитивності мислення та аутогенне подолання деструктивного впливу страхів на можливість ефективної діяльності. Аутопсихологічні вправи «Тіло та стілець», «Подружитися зі страхом» за рахунок розвитку здатності до аутокорекції дозволяють на основі техніки фіксингу подолати ловушки (паттерни неконструктивних форм адаптивної поведінки) страху та тривоги перед складнощами діяльності, підвищити загальну позитивність мислення, підвищити віру у власні сили. Перевагою даних сучасних аутогенних вправ є їх мала тривалість (2–3 хвилини) та простота самостійного засвоєння. Ці вправи в загальному контексті є однією з форм аутогенного самопідбадьорення, забезпечуючи в комплексі з модифікованими формулами самонавіювання (В. Маришук та ін.) загальне зміцнення емоційно-вольової сфери майбутніх морських фахівців, зменшення негативності свідомості, підвищення психологічної готовності до професійної діяльності в екстремальних ситуаціях.

Висновки. Таким чином, при вивченні проблеми формування психологічної готовності моряків до екстремальних ситуацій професійної діяльності дослідження свідчать про

доцільність застосування аутокомпетентнісного підходу для ефективного формування психологічної готовності майбутніх фахівців морського транспорту до екстремальних ситуацій професійної діяльності. Сформована на аутокомпетентнісній основі ефективна здатність майбутнього моряка до аутогенної саморегуляції, самоконтролю та самокорекції визначає високий рівень забезпечення психологічної готовності майбутніх фахівців морського транспорту до професійної діяльності в екстремальних ситуаціях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баклицький І. О. Психологія праці: підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2008. 655 с.
2. Голиков Ю. Я., Костин А. Н. Особенности психической регуляции и классы проблемностей в сложной операторской деятельности. *Психологический журнал*. 1994. № 2. С. 3–16.
3. Деркач А. А., Зызыкин В. Г. Профессионализм деятельности в особых и экстремальных условиях (психолого-акмеологические основы). Москва: РАГС, 1999. 247 с.
4. Кузнецова, А. С. Методы психической саморегуляции и психопрофилактика неблагоприятных функциональных состояний человека в связи с особенностями профессиональной деятельности: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.03. Москва, 1993. 226 с.
5. Маришук В. Л., Евдокимов В. И. Поведение и саморегуляция человека в условиях стресса. Санкт-Петербург: Сентябрь, 2001. 260 с.
6. Сорока О. М. План формування психологічної готовності майбутніх фахівців морського транспорту до діяльності в екстремальних ситуаціях. *Modern methods, innovations and operational experience in the field of psychology and pedagogics: International research and practice conference (Lublin, 20–21 October 2017)*. Lublin, 2017. S. 164–167.
7. Сорока О. М. Професійна діяльність моряків як діяльність в екстремальних умовах. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: психологічні науки*: зб. наук. праць. Херсон: Херсонський державний університет, 2015. Вип. 4. С. 137–143.

СОЦІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ДОСВІДУ НАДАННЯ КОМПЛЕКСНОЇ ФАХОВОЇ (В ТОМУ ЧИСЛІ Й СУДОВО- МЕДИЧНОЇ) ДОПОМОГИ МАЙДАНІВЦЯМ У 2014 р.

К. мед. н., асистент **Олена Федорова**,
Асистент **Катерина Варуха**,
Асистент **Олександр Волобуєв**

Україна, Київ, Національний медичний університет імені О.О. Богомольця,
кафедра судової медицини та медичного права

Abstract. The article presents and analyzes information from 238 original primary forensic examinations of victims as a result of peaceful opposition on the Maidan in Kyiv, in 2014, and from the experience of providing them with legal assistance and advice on the provision of insurance services. As a result of the investigation, it turned out that the victim was provided with professional support by doctors and psychologists, lawyers and forensic experts, as well as voluntary protection by the "hundreds" of Maidan. Analysis has shown that sometimes the society is capable of self-organizing more effectively in order to better solve the problem than some professional institutions. This requires a complex simultaneous work of various specialists on one problem. Also, events at Euromaidan show the phenomenon of the formation of an almost instantaneous (just a few months) social event such as the Revolution of Dignity and the awakening of national consciousness

Keywords: sociological analysis, forensic medical examinations, legal consultations

Вступ. Дослідженню насильницької смерті мешканців Києва, в тому числі, й на тлі революційних подій 2013-2014 років, була присвячена планова науково-дослідна робота кафедри судової медицини та медичного права НМУ імені О.О. Богомольця. Однак, в той же час, хоча минуло вже 5 років з трагічних подій на Євромайдані, у вільному доступі поки не існує ґрунтовного аналізу несмертельної травми у мітингувальників та є неповний соціологічний аналіз цих подій. Оскільки, всі ми живемо у соціумі та здійснюємо вплив на нього, а він, в свою чергу, впливає на нас, колектив авторів - працівників кафедри судової медицини та медичного права НМУ імені О.О. Богомольця, в ініціативному порядку вирішили заповнити цю прогалину та проаналізувати власний досвід надання комплексної фахової допомоги потерпілим мітингувальникам.

Це стало можливим завдяки тому, що частина авторів, окрім кваліфікації лікаря судово-медичного експерта, є дипломованими юристами та фахівцями в галузі страхової медицини та надавали професійну допомогу потерпілим особам.

В ході роботи використовувались аналітичний, статистичний та порівняльний методи.

Результати дослідження. Взагалі, соціальна дія – спосіб розв'язання соціальних проблем і суперечностей [1, 2]. Як всім відомо, спочатку мирний спротив на Майдані у 2013 р. розпочався, як стихійна соціальна дія осіб, направлена на досягнення конкретної мети – захистити євроінтеграцію країни. Однак, після подій у листопаді, коли «беркутівці» почали розгін демонстрантів з застосуванням сили, чим спричинили поштовх до усвідомлення існуючої політичної кризи, мешканцями України розпочались соціальні дії іншого характеру – стихійні широкомасштабні акції протесту, направлені вже на мету – зміну політичного правління та відстоювання прав та свобод.

Однак, с часом, ця соціальна дія почала самоорганізовуватись (за Вебером), спочатку, в афективну та нерациональну, оскільки її визначальною характеристикою стали домінуючі емоційні стани діючих суб'єктів: ненависть до фізичної агресії з боку беркутівців та влади, жага свободи, прилив відваги та не були прораховані можливі наслідки протистояння з представниками влади.

Трохи згодом, коли до мітингувальників приєднались різноманітні фахівці, соціальна дія на Майдані набула ознак ціннісно-раціональної [2]. Протестувальників об'єднала політична мета, почали утворюватись координаційні центри та пункти надання медичної, юридичної та психологічної допомоги потерпілим. Всім фахівцям було зрозуміло, що мітингувальники потребують комплексної фахової та іншої допомоги, в першу чергу – медичної.

Отже, спочатку ми вирішили проаналізувати, наскільки ефективно діяли в той час наші колеги – лікарі загальної практики.

За підрахунками д.м.н., проф. Ольги Богомолець, яка координувала роботу медиків на Майдані, на його території було розгорнуто 11 медпунктів, 6 операційних і 7 шпиталів, 3 з яких знаходились в периметрі Майдану, а інші — поза ним[3]. Оскільки нам самим іноді доводилось проводити судово-медичне обстеження під час перев'язок та інших медичних маніпуляцій, які виконувались в умовах шпиталю або медичного пункту, ми самі були свідками того, що медична служба Майдану працювала ефективно та своєчасно (рис. 1). Це стало можливим завдяки самовідданій та благочинній праці лікарів, які на час роботи на Майдані брали відпустку своїм рахунком, лікарям-інтернам та медсестрам, що працювали в позаробочий час.

Рис. 1. Проведення судово-медичного обстеження потерпілого під час обробки ран

Мітингувальники потребували різноманітної фахової допомоги. Тому, спеціалісти намагались якомога ефективніше допомагати травмованим, налагоджуючи їх комплексний супровід. Потерпілі потребували, окрім суто медичної допомоги, корекції в психологів та психотерапевтів, консультацій у юристів та представників страхової медицини, а після подій 18-19 лютого 2014 р. – й судово-медичної допомоги. Оскільки, частина з травмованих осіб за станом здоров'я не могла самотужки відвідати правоохоронні органи та пройти процедуру судово-медичної експертизи в міському бюро СМЕ, кілька лікарів – судово-медичних експертів (на той час – членів Київського регіонального осередку судово-медичних експертів науковців Асоціації судових медиків України) на громадських засадах провели 352 первинних судово-медичних обстежень та 49 – додаткових, про що склали 401 Висновок спеціаліста.

I. Окремо хочеться відмітити громадську свідомість мітингувальників, які увійшли до складу знаменитих «сотен» Майдану. В перший день судово-медичного прийому потерпілих, до судово-медичних експертів звертались деякі неврівноважені та, навіть – агресивні, внаслідок отриманих травм, особи, які поводити себе неадекватно. Тому, очільниками «сотен» було прийняте добровільне рішення з охорони пункту судово-медичного освідчування й протягом всього часу існування цього пункту здійснювалась його охорона та підтримувався порядок.

II. Лише авторами було проведено 247 судово-медичних обстежень, з яких: 238 – первинних та 9 – додаткових (в зв'язку з тим, що потерпілі потребували нагального лікування у інших лікарів).

Серед думок, висловлених журналістами численних ЗМІ на той час превалювала теза про те, що найбільше підтримували ідеї Майдану мешканці сіл і малоосвічені люди. Однак, аналіз власного експертного матеріалу свідчить про інше.

Отже, серед освідуваних нами осіб, мешканці західних областей походили з: Львівської обл. – 19 (9 – містян, 10 – селян), Івано-франківської 6 (3 і 3 відповідно), Тернопільської – 5 (2 і 3), Рівненської – 4 (1 і 1), Хмельницької – 3 (2 і 1), Чернівецької – 1 (1+0), Закарпатської – 4 (3 і 1). Всього – 40 (21+19).

Потерпілі особи – мешканці південних областей походили з: Запорізької обл. – 4 (4 і 0), Одеської – 0 (0 і 0), Дніпропетровської – 6 (6 і 0), Миколаївської – 1 (0 і 1), Херсонської – 3 (2 і 1), Криму – 4 (4 і 0). Всього – 18 (16+2).

Потерпілі особи - мешканці північних областей походили з: Житомирської обл. – 4 (3+1), Київської – 123 (108+15), Сумської – 2(2+0), Чернігівської – 6 (4+2). Всього – 135 (117+18).

Мешканців сходу було: з Сумської обл. – 2 (2+0), Харківської – 1(1+0). Всього було 3(3+0).

Потерпілі особи – мешканці з центральних областей походили з: Вінницької – 11 (9+2), Кіровоградської – 2 (1+1), Полтавської – 5 (2+3), Черкаської – 7 (1+6). Всього – 25(13+12).

Отже, з даних таблиці 1, убачається, що серед освідуваних нами потерпілих, містян (м) було – 169 (71 %), селян (с) – 51(21 %).

Таблиця 1. Розподіл географічного походження обстежених осіб

З заходу		З півдня		З півночі		Зі сходу		З центру		Всього з вказаних		Не вказ.	Інші
м	с	м	с	м	с	м	с	м	с	м	с		
221	119	16	2	117	18	3	-	13	12	170	51	16	11
221												17	
Всього 238													

1 особа мала громадянство Азербайджану. 16 інших осіб з різних причин не повідомили про своє місце проживання. Отже, як ми можемо впевнитись з наданих даних, беззаперечним лідером серед тих, хто звернувся по судово-медичну допомогу, виявились мітингувальники – 123 постійних та тимчасових мешканців Києва та Київської області (51,68 %).

Насправді, серед мітингувальників були представники різних соціальних та професійних верств населення: студенти й викладачі, бізнесмени та медики й юристи, колишні правоохоронці, які приймали участь на стороні мітингувальників, пенсіонери.

Всього, серед потерпілих було 11 жінок та 227 чоловіків. За віком, відповідно до класифікації ВООЗ, пацієнти розподілились наступним чином – дивись таблицю 2.

Ушкодження, отримані мітингувальниками характеризувались чисельністю. Лише один потерпілих звернувся на обстеження з одним ушкодженням. В більшості потерпілих було декілька ушкоджень, в одного з пацієнтів їх налічувалось 55 (з них 43 – лише на голішках).

Таблиця 2. Розподіл потерпілих осіб за статтю та віком

Вік	Жінки		Чоловіки	
	В абс. цифрах	У %	В абс. цифрах	У %
До 18	-	-	4	1,68
18-24	-	-	18	7,56
25-44	4	1,68	108	45,37
45-59	5	2,1	77	32,35
60-69	2	0,84	17	7,14
70 та більше	-	-	3	1,26
Всього	11	4,62	227	95,38

В більшості потерпілих було декілька ушкоджень, в одного з пацієнтів їх налічувалось 55 (з них 43 – лише на голішках). Найбільша кількість випадків поранень спостерігалась від дії уламків від світло-шумових гранат (рис.2, 3).

Рис. 2, 3. Численні ушкодження від дії уламків світло-шумової гранати (з власного матеріалу)

За характером травми, в 142 осіб з 238, були ушкодження внаслідок механічної дії чинників вибухової травми (59,66 %), в 11 випадках (4,6 %) утворились опіки – внаслідок хімічної дії продуктів вибуху, в 60 осіб (25,21 %) спостерігалась травма тупими предметами, в 1 випадку (0,42 %) – травма від дії гострих предметів (ножове поранення), в 46 випадках (19,32 %) – внаслідок дії металевих та пластикових куль та шроту.

В 79 випадках (33,19 %) спостерігалась комбінована травма, з одночасною дією на потерпілого двох і більш факторів: поранення м'яких тканин тіла або переломи кісток кінцівок з опіками та баротравмою тощо.

Серед травм у обстежених нами потерпілих, ушкоджень тяжкого ступеню не було. За ступенями тяжкості тілесних ушкоджень, у обстежених нами потерпілих були тілесні ушкодження, відображені у наступній таблиці 3.

Оцінка ступеня тяжкості тілесних ушкоджень у потерпілих проводилась відповідно до чинних «Правил судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень», затверджених наказом МОЗ України від 17.01.1995р. № 6.

Отже, з 238 наших освідуваних, в 87,39 % з них спостерігались ушкодження легкого ступеню тяжкості. Це й зрозуміло, оскільки ті травмовані, в яких спостерігалась важча травма, в той час знаходились на лікуванні у шпиталях. Також вочевидь, що ця статистика неповна, оскільки більша частина потерпілих на той час знаходилась на лікуванні не лише в м. Києві, а й в інших містах України, та, навіть, за кордоном.

Таблиця 3. Розподіл ступенів тяжкості тілесних ушкоджень у обстежених потерпілих

Без ушкоджень	Легкий ступінь		Середній ступінь	
	Які не спричинили короткочасний розлад здоров'я або нестійку втрату працездатності	Спричинили короткочасний розлад здоров'я або нестійку втрату працездатності	Спричинили тривалий розлад здоров'я (при відсутності небезпеки для життя та наслідків, передбачених для категорії тяжких тілесних ушкоджень)	Спричинили втрату працездатності на 1/3 (при відсутності небезпеки для життя та наслідків, передбачених для категорії тяжких тілесних ушкоджень)
4	4	208	21	1
			22	
Всього	238			

Слід згадати, що лікарі таких країн, як Польща та Чехія, люб'язно надали фахову допомогу потерпілим з офтальмо- та ототравмами. Дехто з майданівців продовжував там лікування протягом тривалого часу – до півроку після тих подій та й довше. Проведена нами робота, протягом періоду з 22.02.2014 по 03.03.2014, а в окремих випадках, по 06.04.2014, була повною та ефективною.

За складеними нами Висновками спеціаліста в галузі судово-медичної експертизи, в подальшому потерпілі могли звертатись до правоохоронних органів для проведення судово-медичної експертизи за місцем проживання.

III. Для надання справі законного ходу, потерпілим особам було необхідно отримати кваліфіковані юридичні консультації з приводу їх подальших дій: де саме, коли і яким чином треба подавати заяву, як отримати права потерпілого. Судово-медичні експерти, які одночасно мали й кваліфікацію юриста, а також практикуючі юристи й студенти юридичних факультетів надавали безоплатну юридичну допомогу потерпілим, пояснюючи, що права потерпілої особи з'являться в тих лише тоді, коли вони виконають певні необхідні дії, та конкретизуючи, що саме треба робити.

IV. Окрім, суто судово-медичних питань стосовно отриманих тілесних ушкоджень, деякі мітингувальники звертались до нас з запитаннями стосовно можливого відшкодування за спричинені травми. Однак, ці питання відносяться до компетенції страхової медицини, тому ми радили їм звернутись цілеспрямовано саме туди. Проте, оскільки судова та страхова медицина логічно пов'язані між собою та часто співпрацюють разом (особливо, внаслідок масової загибелі чи травмування людей), нам вирішили дослідити подальші дії з піклування за здоров'ям потерпілих з боку держави. Подібний аналіз може стати досить повчальним досвідом на майбутнє.

Дехто з потерпілих, які раніше застрахували своє життя та здоров'я й оформили страховий поліс, повідомили, що звертались до страхових компаній з приводу отримання страхових виплат за тілесні ушкодження, внаслідок нещасного випадку. Проте, оскільки типовими виключеннями із страхових випадків, умов Договорів, як особистого так і медичного страхування передбачено: «події, що сталися внаслідок ... громадянської війни, громадських або масових заворушень, путчів, бунтів, заколотів, страйків, локаутів, несанкціонованих зборів, безладдя, збройного повстання, революції, захоплення державної влади військовими або будь-якими іншими особами...», то страхові виплати в зв'язку з подіями на Майдані не оформлялися. Це й зрозуміло з точки зору страхових установ, які несуть додаткові непередбачувані збитки.

Однак, трохи згодом, більшість компаній почали приймати рішення платити за страховими випадками в зоні АТО [5].

І протягом кількох років, було внесено зміни до закону та наразі колишні мітингувальники мають змогу отримати матеріальне відшкодування від держави, в разі того, що вони отримали тоді тілесні ушкодження [6].

Отже, соціологічний аналіз досвіду надання комплексної допомоги мітингувальникам-майданівцям у 2014 р. показав, що найефективніший спосіб надання допомоги полягав в співдружній роботі найрізноманітніших спеціалістів: медиків, психологів, судово-медичних експертів, юристів, охоронців та страхувальників, причому саме тоді, коли фахівці працювали майже одночасно та з власної ініціативи.

З вищезазначеного вочевидь випливає, що в екстремальних умовах, соціум здатен ефективно самоорганізовуватись для того, аби найкращим чином вирішити проблему, на відміну від фахових інституцій, на які може здійснювати вплив держава або недосконалість системи. Адже, якби майданівці намагались отримати необхідну лікувальну, судово-медичну, юридичну та страхувальну допомогу власними силами, то витратили б забагато часу, а можливо, й припинили свої спроби. Гальмування процесів проведення кримінальних проваджень по справах майданівців ми спостерігаємо, на жаль, й донині. Проте, своєчасно проведені судово-медичні обстеження та лікування, юридичні та інші консультації заархівували та зробили можливим надання справам законного ходу, навіть, через великий проміжок часу.

Висновки. Власний соціологічний аналіз досвіду надання комплексної (в т.ч. й судово-медичної) допомоги мітингувальникам-майданівцям у 2014 р. показав, що в екстремальних умовах, соціум здатен ефективніше самоорганізовуватись для того, аби найкращим чином вирішити проблему, ніж деякі фахові інституції. Для цього необхідна комплексна одночасна робота різноманітних фахівців над спільною проблемою.

Також, попри ствердження соціологів про те, що соціальні дії ніколи не здійснюються миттєво, наша країна побачила на власні очі феномен формування майже миттєвої (всього за кілька місяців) такої соціальної події, як Революції Гідності та пробудження національної свідомості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вербець В. В., Субот О. А., Христюк Т. А. Соціологія: Навчальний посібник. — К.: Кондор, — 2009. — 550 с. ISBN 978-966-351-222-8.
2. Соціальна дія як первинний елемент соціального життя // Колекція останніх лекцій. Соціологія.
3. А. Єрмоленко. Ціннісна раціональна дія // ФЕС, с.706
4. О. Богомолець. У них постраждалих — одиниці, у нас — сотні. Київ, 20.02.2014 . [Електронний ресурс]: режим доступу: <https://novosti-n.org/analytic/read/1655.html><https://novosti-n.org/analytic/read/1655.html>
5. Відшкодування застрахованих збитків у зоні АТО. Вісник, 10 жовтня 2014, № 38. [Електронний ресурс]: режим доступу: <http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/7560>
6. [Електронний ресурс]: режим доступу : <https://www.pravda.com.ua/news/2019/01/23/7204669/>

PROCESS OF AUTOMATION OF DIAGNOSTIC METHODS IN ICT REHABILITATION OF FAMILIES

*Beknazarova Saida Safibullaevna¹,
Iqbalova Mahbuba Xamidulla qizi²*

*¹Doctor of Technical Sciences, Assoc., ²master of Tashkent University of Information Technologies
Muhammad Al-Khorazmi*

Abstract. *The possibilities of using ICT in psychological and medical rehabilitation are diverse and include the automation of diagnostic and therapeutic methods, the conduct of new types of rehabilitation. Considering the continuously increasing capabilities of computers, it can be noted that the limitations that existed in the methodological apparatus of diagnostic psychological tests using computer technology are removed.*

Keywords: *information and communication technologies, social support, family rehabilitation.*

A computer is used to memorize a large amount of information on diagnostics and data analysis. The main part of the well-known psychodiagnostic tests, today, are automated.

In addition, unlike the “quantitative” effects, which are provided by the automation of psychodiagnostic diagnostics, the development of computer psychodiagnosics is associated with fundamentally different, qualitatively new possibilities that the use of computers has opened. It has become possible to use more volumes and test content, as well as time parameters, in a more mobile and efficient way.

With the advent of interactive computer systems capable of working with dynamic graphics, moving and static video images and high-quality speech and sound, the development of tests in the form of models as close as possible to real activity, which dramatically expands the possibilities of psychodiagnosics, began. In addition, such systems allow group presence and interaction in the virtual world.

Today, in psychodiagnosics, computer game tests are also used. The use of interactive virtual environments with immersion for educational, psychotherapeutic and rehabilitation purposes. The above options for the use of traditional ICT for the rehabilitation of needy families can't fully ensure:

- involvement in the process of activity of all the senses and motility;
- direct interaction with the object of activity;
- support of joint activities involving the active interaction of each participant with others.

One of the solutions to these problems in rehabilitation is the use of interactive virtual environments with immersion, supporting the person's immersion in a specific environment and interaction with the objects of this environment with regard to its various characteristics - physical, psychophysiological, personal, etc.

Over the past decade, immersive interactive virtual environments have been fruitfully applied to global practice, as in research itself (communicative, perceptual-cognitive, psychomotor activity of a person in terms of using interactive virtual environments with immersion, as well as transferring virtual individual and collective experience to the real world), and for psychotherapeutic and rehabilitation purposes.

Research is conducted from the standpoint of a modern interdisciplinary approach, called Presence, or (body) presence in the “virtual” reality. He proceeds from the fact that in reality, mediated by electronic means of transmitting and processing information, the subject experiences an effect of involvement, which provokes him to perceive the modeled, animated reality as a natural, non-mediated one.

The phenomenology of Presence consists in the fact that the subject experiences the illusion of being in one reality with objects or subjects that are not in the directly observable (non-mediated environment, augmented reality environment) reality of the individual. In this context, we are not talking about the situation of delusions or hallucinations, (tele) presence is associated with the experience of being in a virtual (i.e. computer-modeled) reality of a computer game, Internet conferences, and BP systems. The solution of this problem is associated with the development and use of technology of virtual worlds (VM), based on a person's deep immersion in a certain environment and interaction with objects and characters of this environment taking into account its various

characteristics - physical, psychophysiological, personal, etc. Thus, VMs become New technology of communication and cooperation between people and things.

Today in the world are actively conducted research on the use of VM to help individuals in all types of rehabilitation. In the last decade, VM instruments have already been fruitfully used in psychological laboratories and clinics, both for research and for psychotherapeutic and rehabilitative purposes.

The rapid development of ICT has opened up unprecedented opportunities in the field of employment, education and socialization of people from needy families.

Many interested organizations at the national, regional and local levels have taken measures aimed at increasing the availability of ICT for people from needy families. Countries such as Sweden and the United States have already adopted ICT policies for sustainable development. The modern level of development of information technology allows you to create such devices and computer programs that can compensate for almost any restriction on human-computer interaction, with the possible exception of some mental abilities.

Rehabilitation and educational technologies should provide:

organic communication and unity of educational and rehabilitation processes, optimal learning of educational material, both theoretical and practical;

information availability;

the availability of interpersonal communication;

psychological comfort of the rehabilitation and educational process;

access to intensive, high technology training, communication and rehabilitation, when access to them is difficult due to specific disability.

Forming the technological base of the system of continuous multi-level vocational education of people from needy families, it is necessary:

first, to give preference to intensive and high learning technologies;

secondly, to recognize the priority of information computer technologies that allow access to personal computers as an instrument of professional activity and performance of such activities that were previously difficult to access or in general inaccessible due to specific disability.

The analysis of foreign experience in the use of tools for interactive virtual environments with immersion allows us to conclude that the use of tools for interactive virtual environments with immersion is possible for various rehabilitation of people from needy families - medical (rehabilitation, prosthetics, psychological assistance), professional (vocational guidance, education and training, industrial). adaptation), social c (household), sports and recreational activities and sports.

**Proceedings of the
XIII International Scientific and
Practical Conference
Social and Economic Aspects of Education in
Modern Society**

(Vol.2, May 25, 2019, Warsaw, Poland)

MULTIDISCIPLINARY SCIENTIFIC EDITION

Indexed by:

Passed for printing 19.05.2019. Appearance 25.05.2019.

Typeface Times New Roman.

Circulation 300 copies.

RS Global S. z O.O., Warsaw, Poland, 2019